

Veterankonferencen 2022

Moltkes Palæ, mandag den 10. oktober 2022

VIVÉ

Velkommen

**v. Peter Højland
Fmd., Soldaterlegatet**

Soldaterlegatet

VIVE

Introduktion

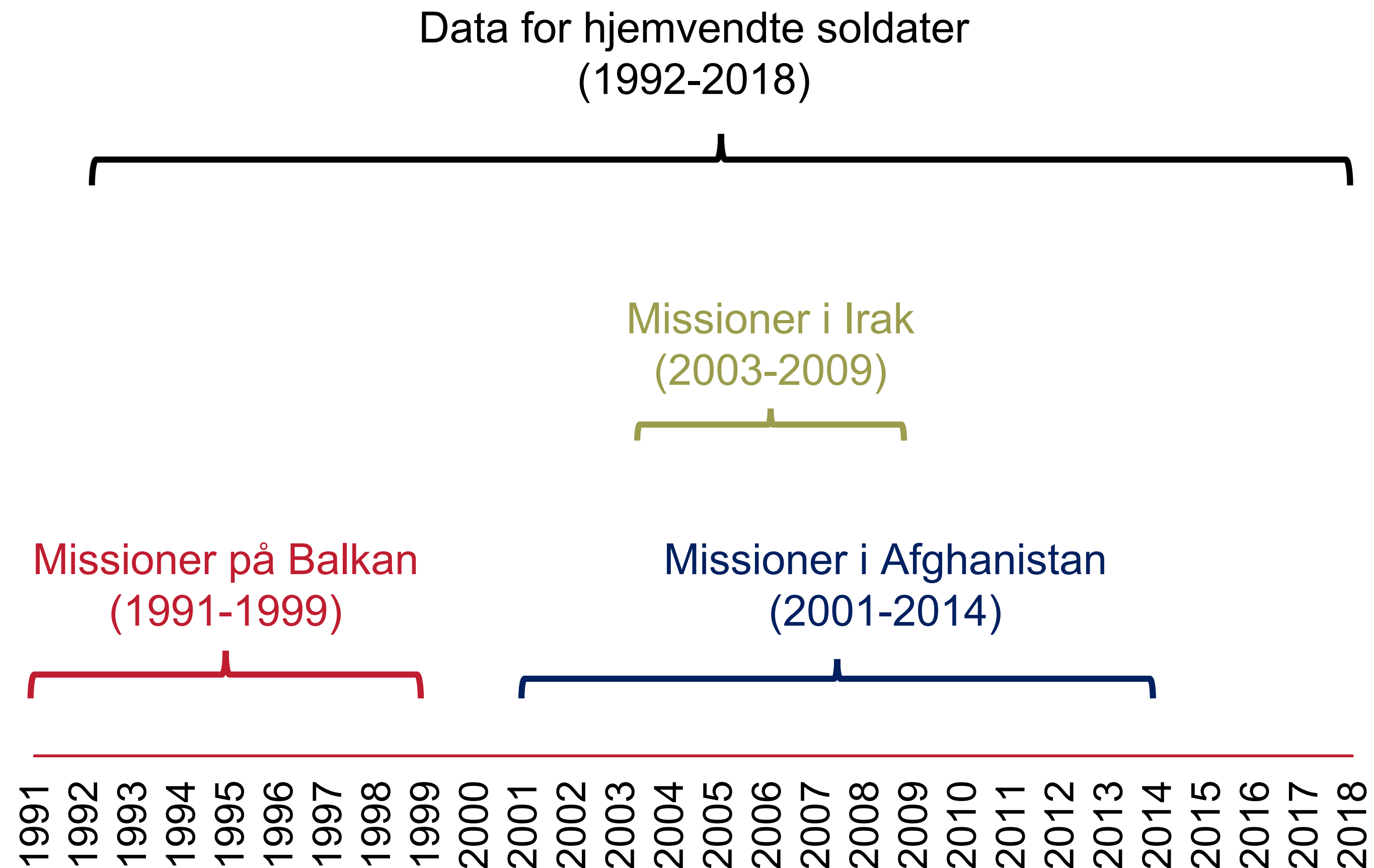
**v. Sten Scheibye
Fmd., følgegruppen
for Returning Soldiers**

Program

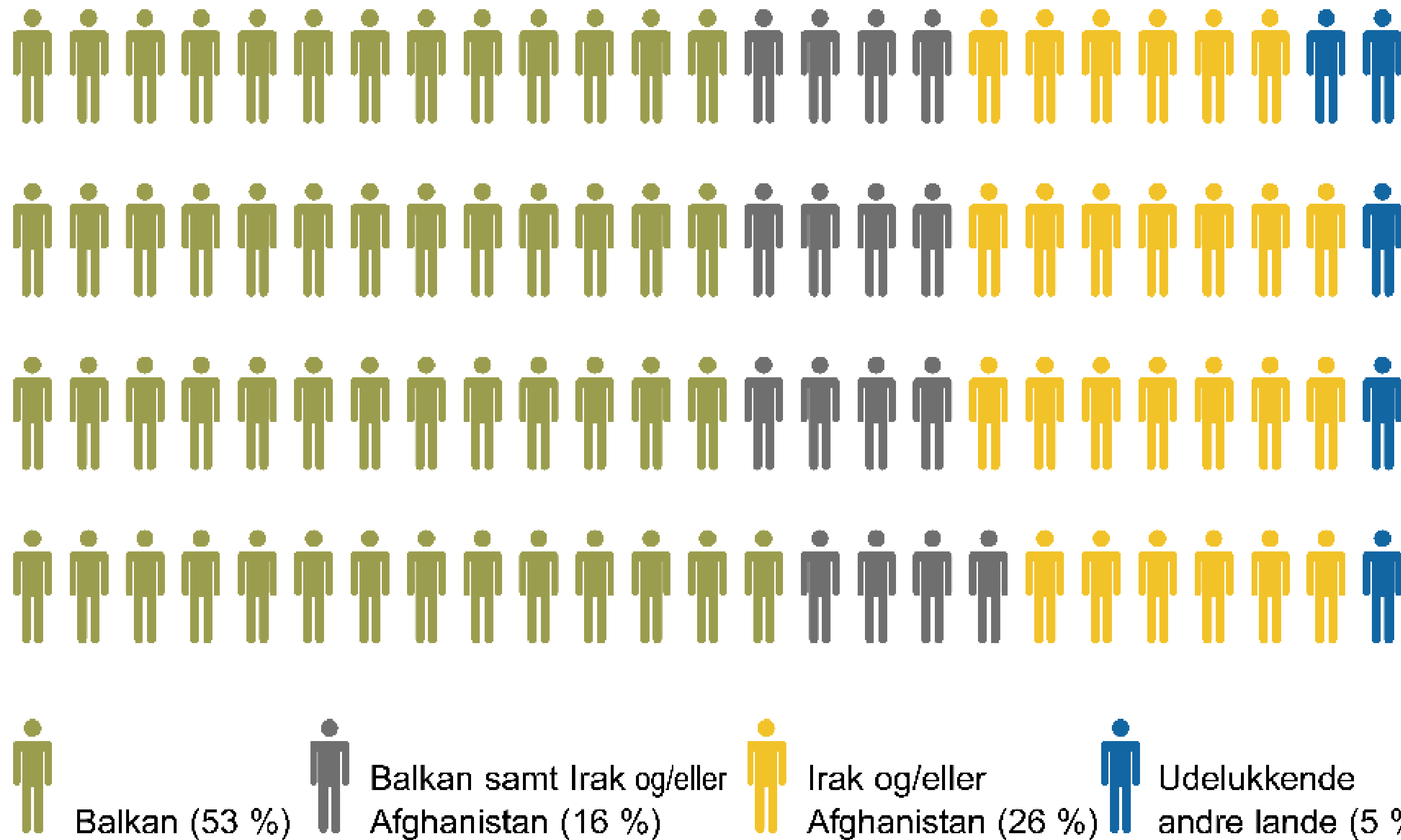
- > Introduktion v. Sten Scheibye, fmd. følgegruppen for Returning Soldiers
- > I: De udsendte soldater: Forskelle mellem udsendte værnepligtige og frivillige
  - > Forskningsprofessor Paul Bingley, VIVE (Oplægget er på engelsk)
- > II: De langsigtede psykiske konsekvenser af at være udsendt
  - > Seniorforsker Stéphanie Vincent Lyk-Jensen, VIVE, og chefpsykolog Anders Korsgaard, Rigshospitalet
- > PAUSE
- > III: Livet hjemme igen med familien – og sig selv
  - > a) Brug af sundhedstjenesteydelser, kampeksponering, risiko for selvmordsforsøg.
    - > Seniorforsker Trine Madsen, Dansk Forskningsinstitut for selvmordsforebyggelse; forsker Mia Sadowa Vedtofte, Veterancentret
  - > b) Effekter af fædres kampeksponering på familien, Hvordan påvirkes pårørende til veteraner med PTSD
    - > Seniorforsker Stéphanie Vincent Lyk-Jensen, VIVE, specialpsykolog Louise Schwartz, børne- og ungdomspsykiatri Sydjylland
- > IV: Debat: De sidste 30 års erfaringer med udsendelse af soldater og efterfølgende med veteraner. Hvad er vi gode til, og hvad skal vi blive bedre til? Hvor skal fokus være fremover?
- > Opsamling og afrunding

Danmark i krig: Deltagelse i store missioner fra 1991 til 2014; herefter mindre missioner

Undersøgelsen følger 27.520 soldater
udsendt mellem 1992 og 2012 frem til 2018

Primær missionserfaring for de soldater som undersøgelsen følger

I: De udsendte soldater: Forskelle mellem udsendte værnepligtige og frivillige

Veterankonferencen 2022

Paul Bingley, forskningsprofessor VIVE

Moltkes Palæ

Mandag den 10. oktober 2022

VIVE

Recruiting Soldiers

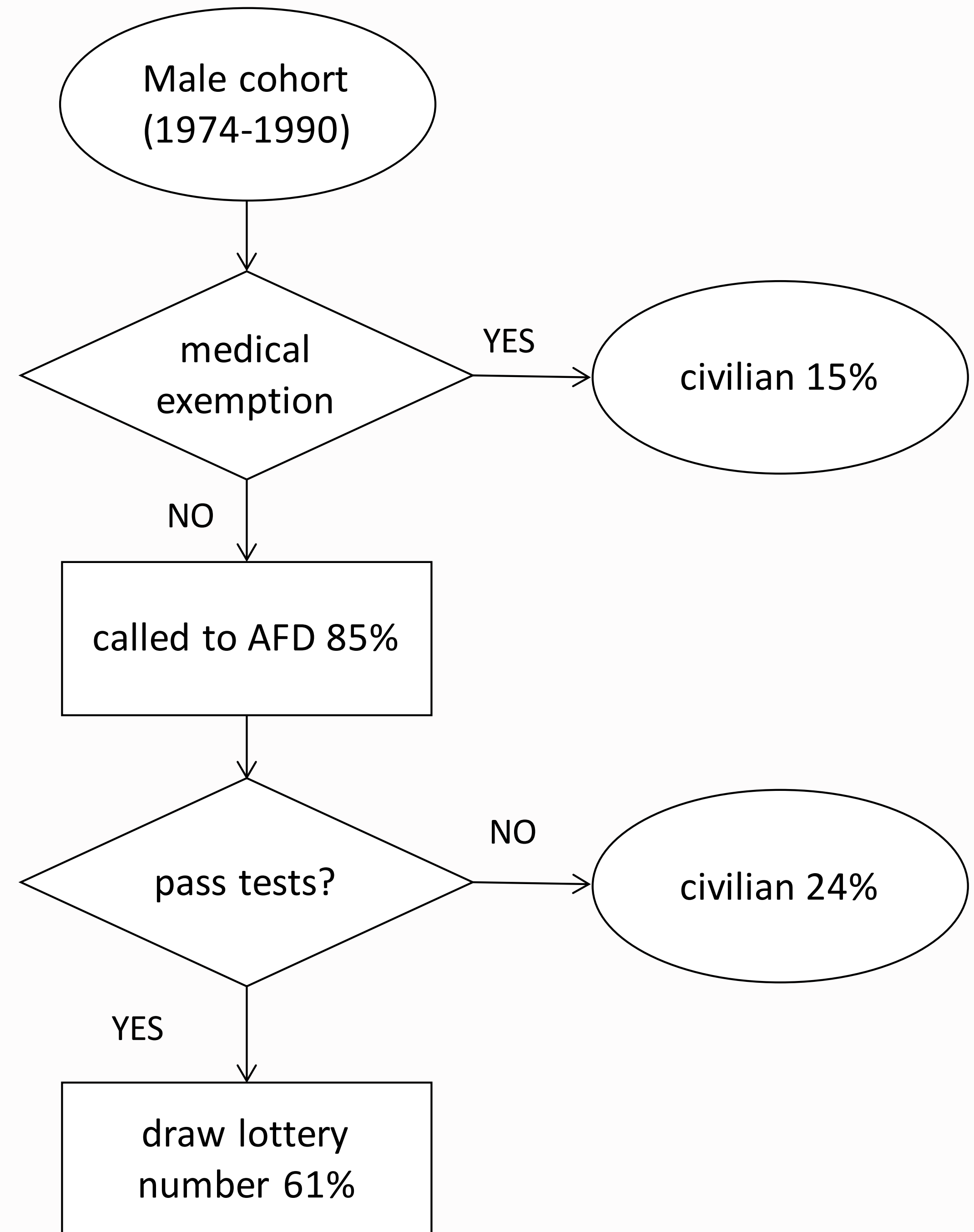
“Comparing Danish conscripts and volunteers deployed to peace-keeping and peace-enforcing missions” Paul Bingley & Stéphanie Vincent Lyk-Jensen
(VIVE Working Paper, 2022)

From recruitment to deployment

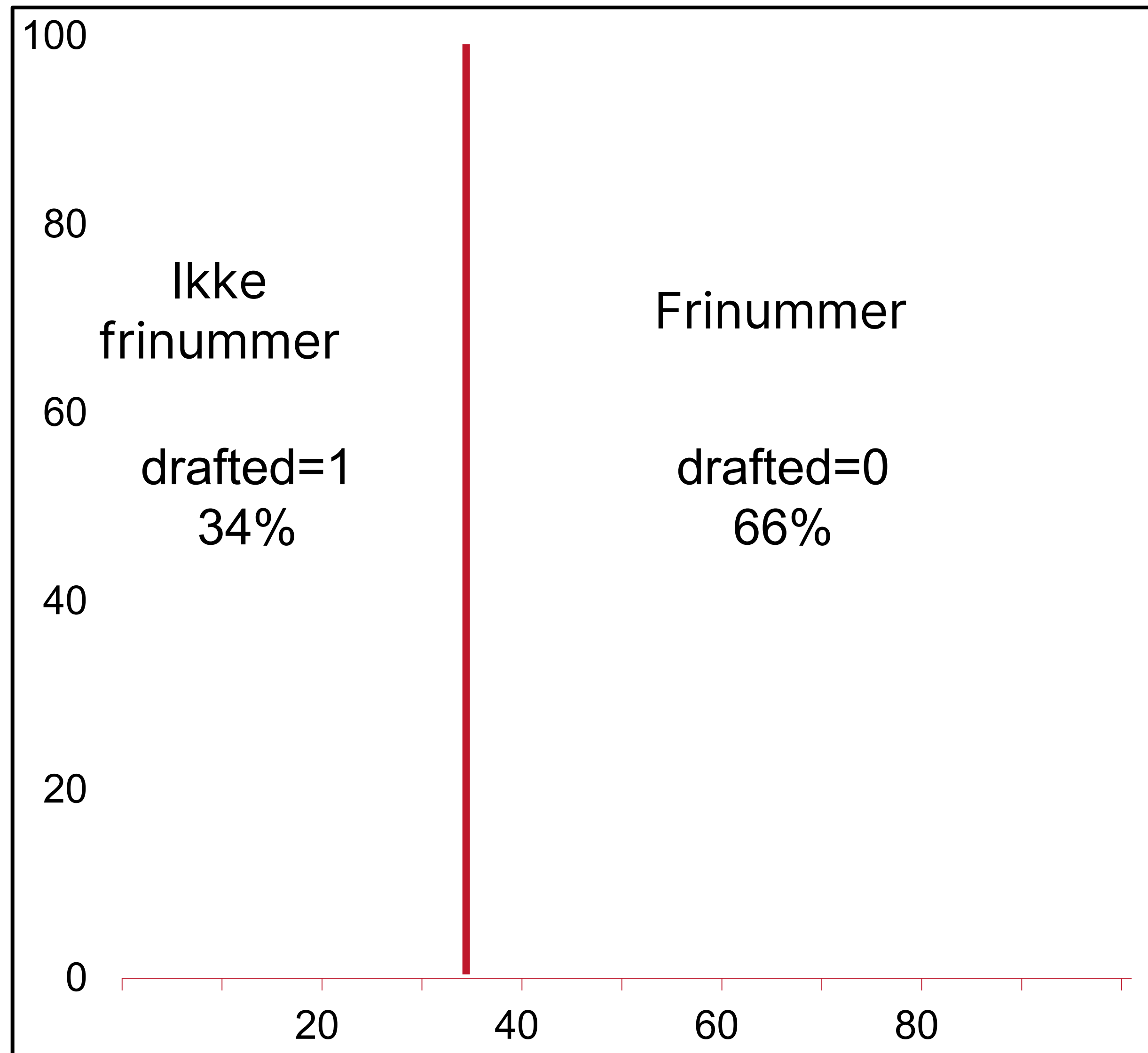
- > While deployments to military missions are voluntary...
- > ...initial recruits for military service are a mixture of volunteers and conscripts

- > We have previously found important effects of military service on
  - > Civilian earnings – they are lower until the mid-30's
  - > Family spillovers – if your elder brother is drafted, you are more likely to volunteer
  - > Skills – literacy and numeracy are improved, probably via increased vocational training

- > Here we compare conscripts to volunteers deployed in Afghanistan, Balkans and Iraq
  - > 118,790 serving men born 1974-90, and of those 10,131 deployed 1992-2012

Forsvarets dag

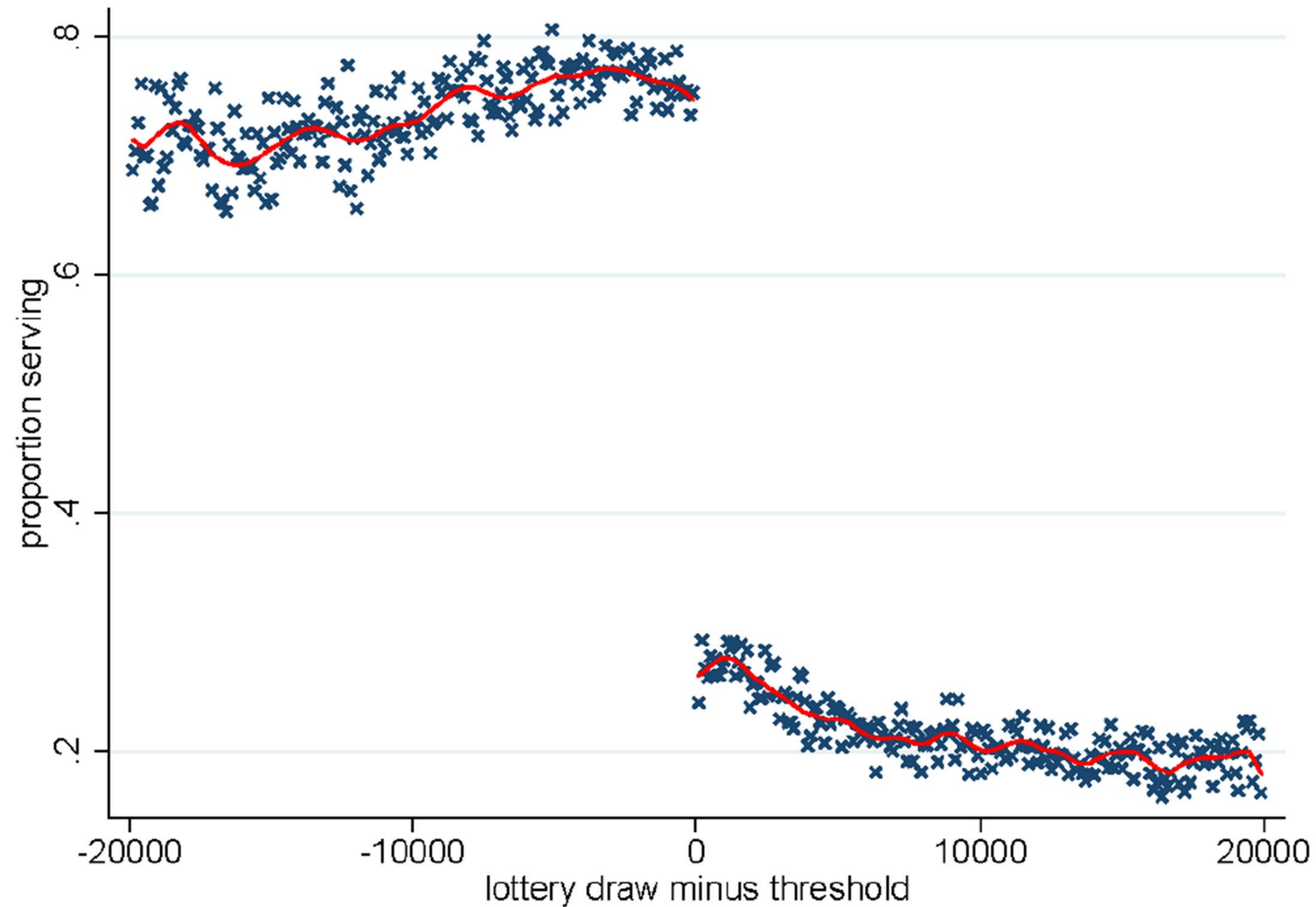
Armed Forces Day (AFD)

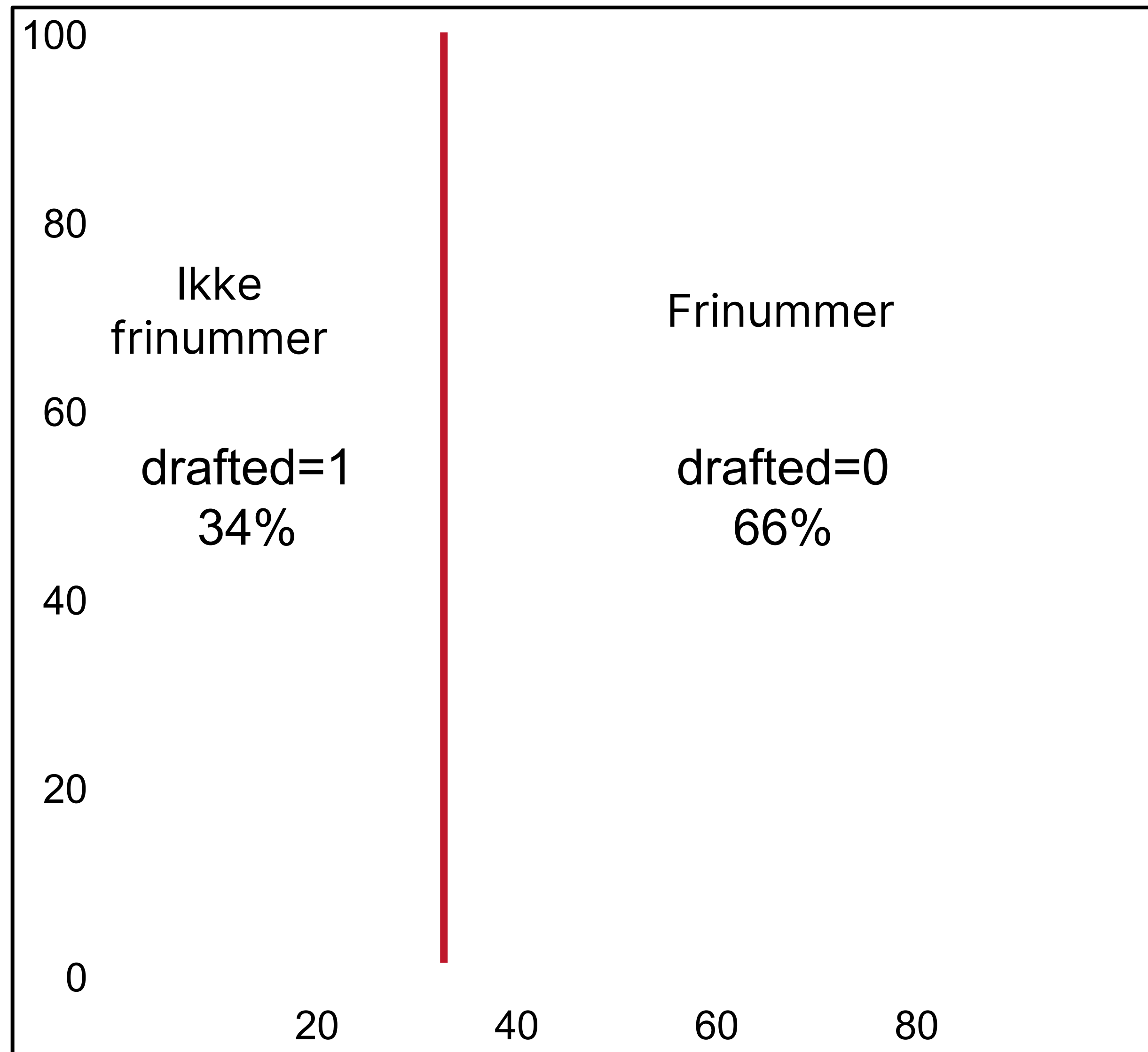
Low lottery numbers get you drafted

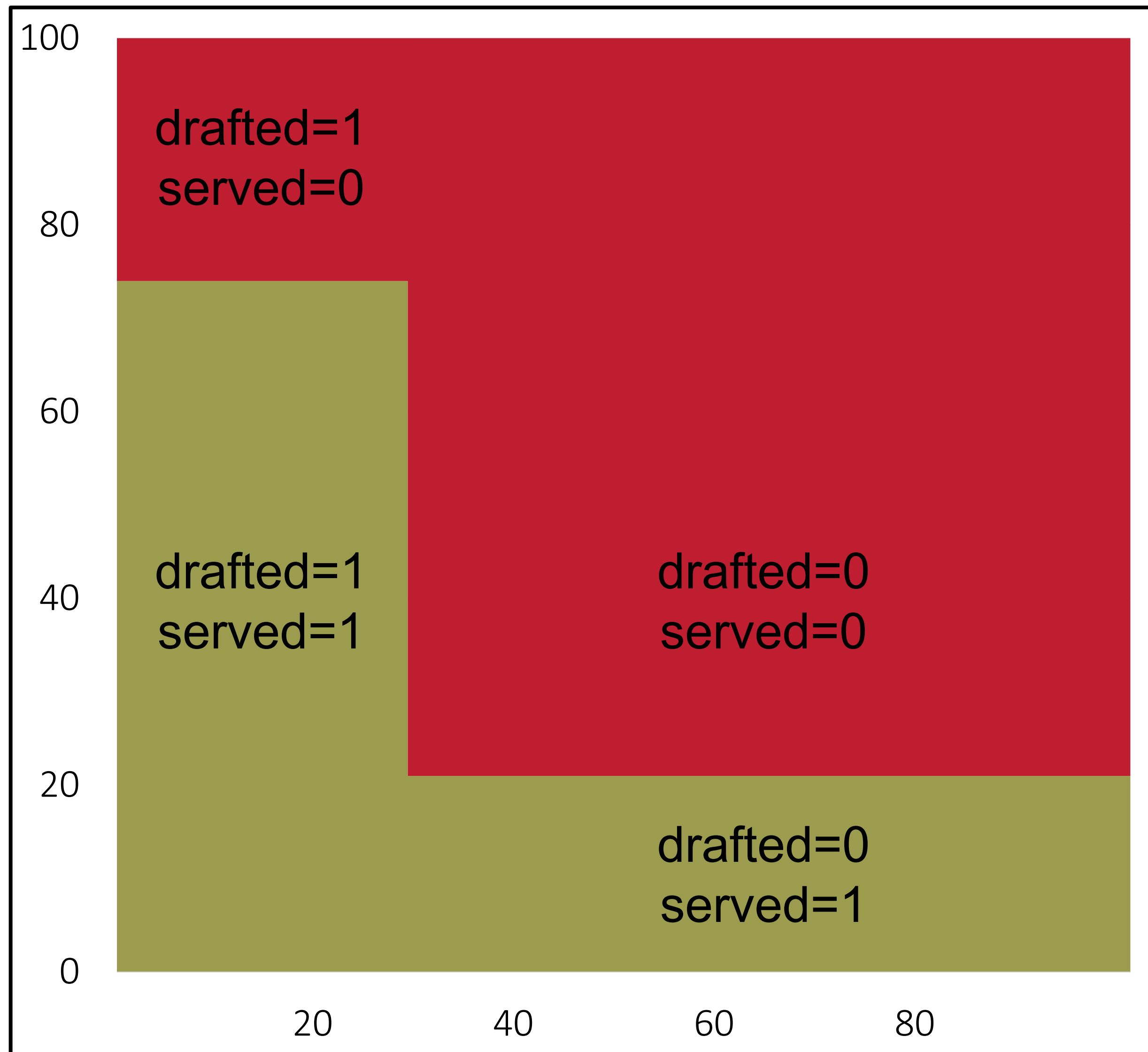

Low lottery number - more likely to serve

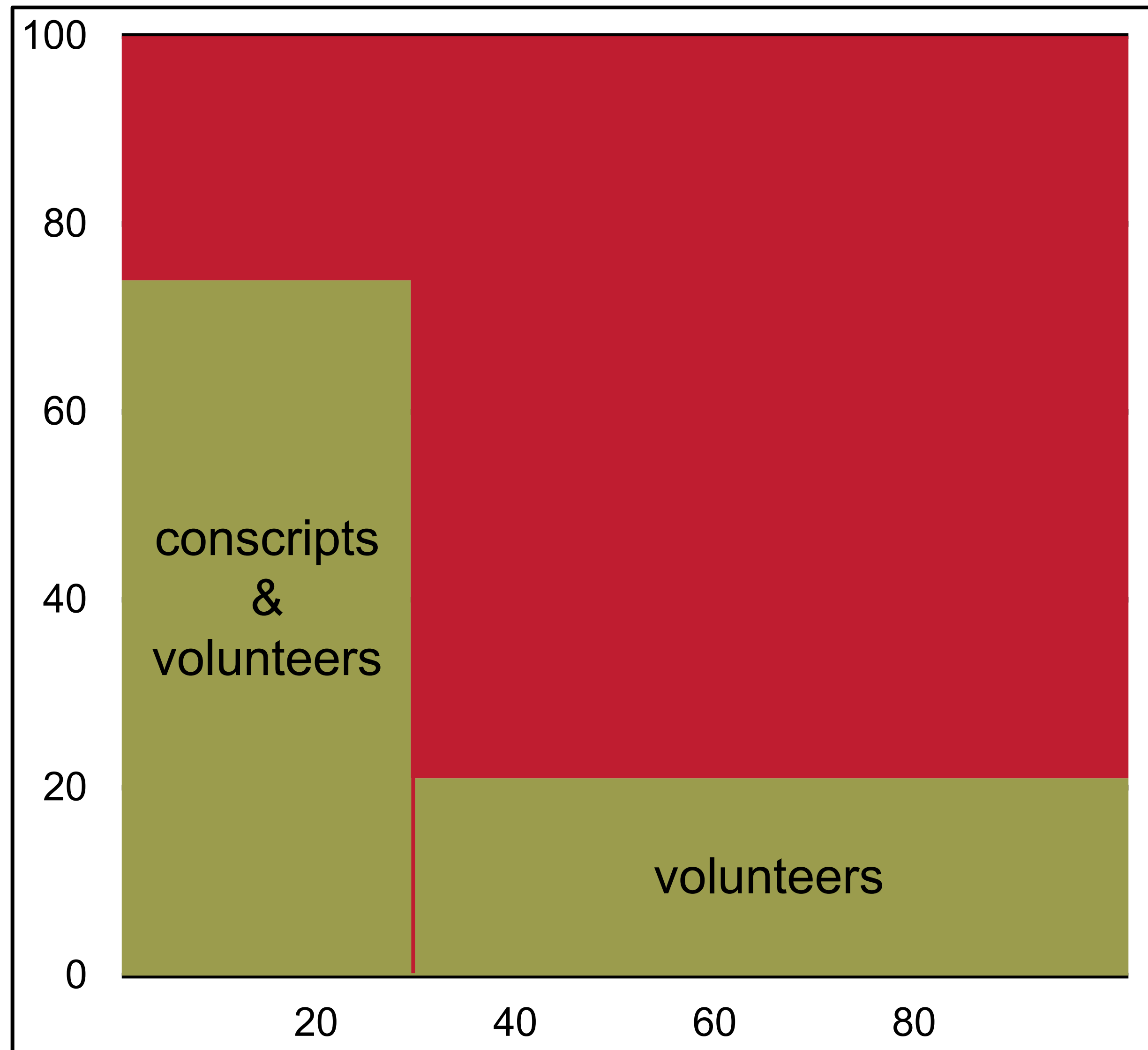
Low lottery numbers get you drafted

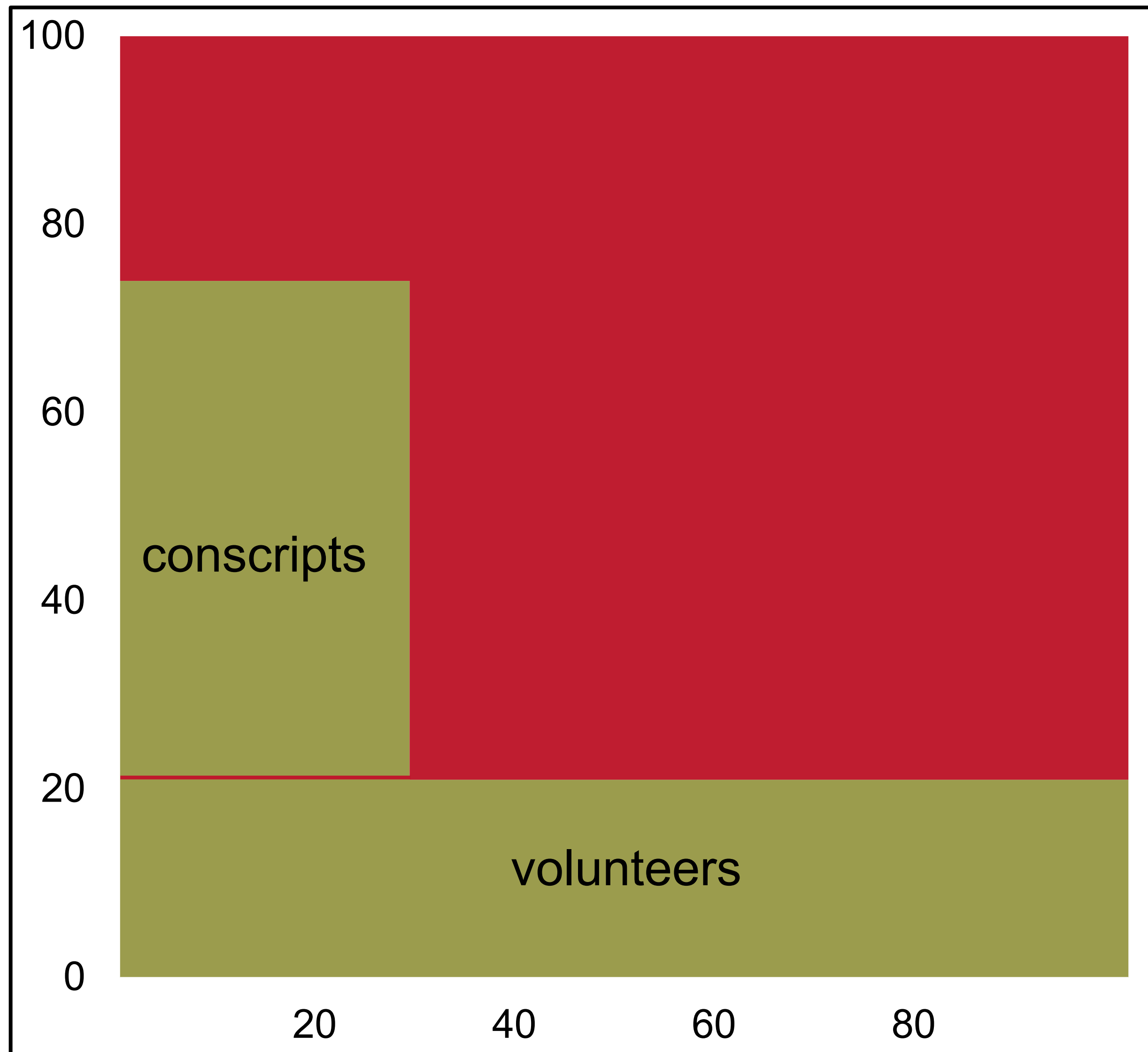
The drafted are more likely to serve

From drafted-served to conscripts-volunteers

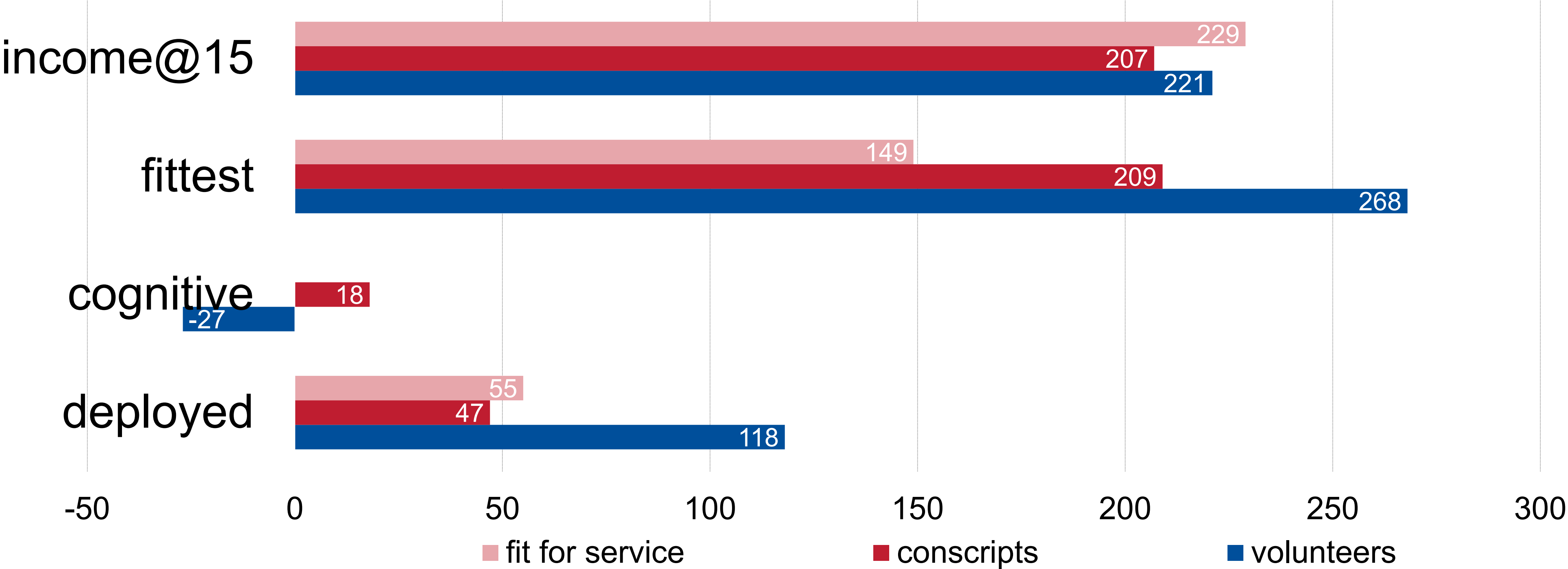

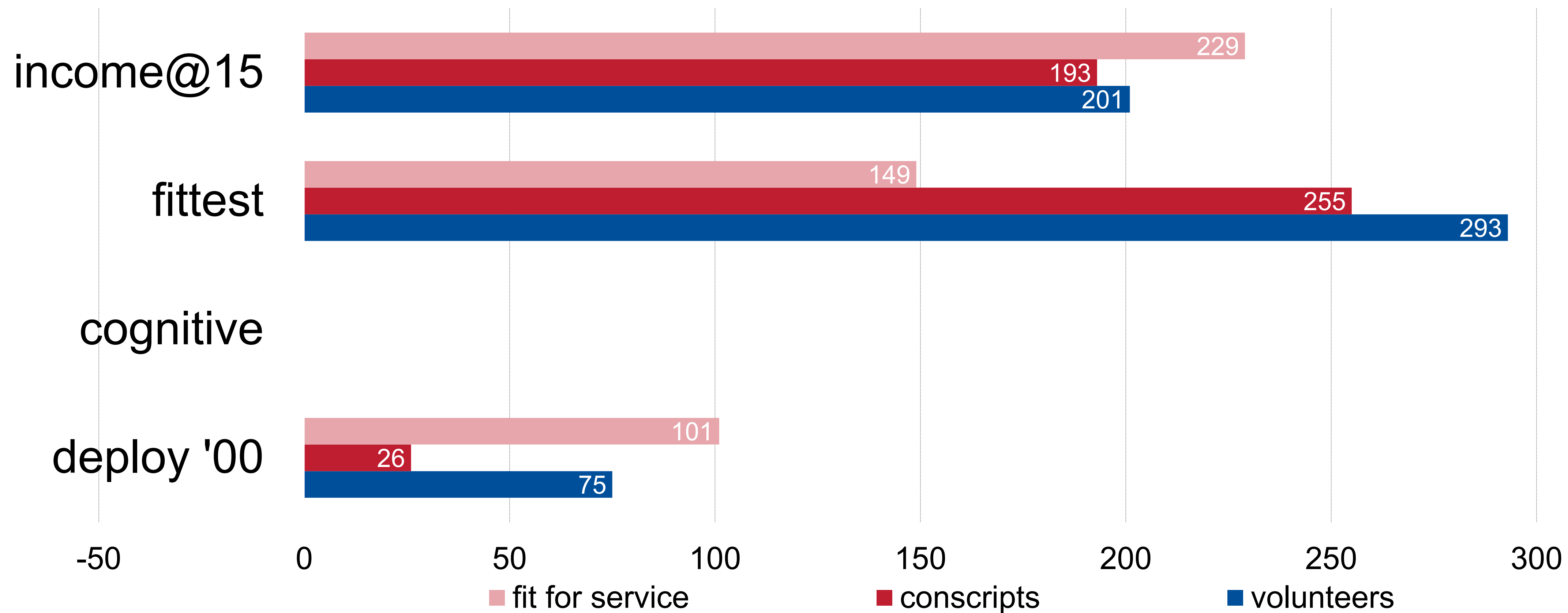
Distinguishing conscripts from volunteers

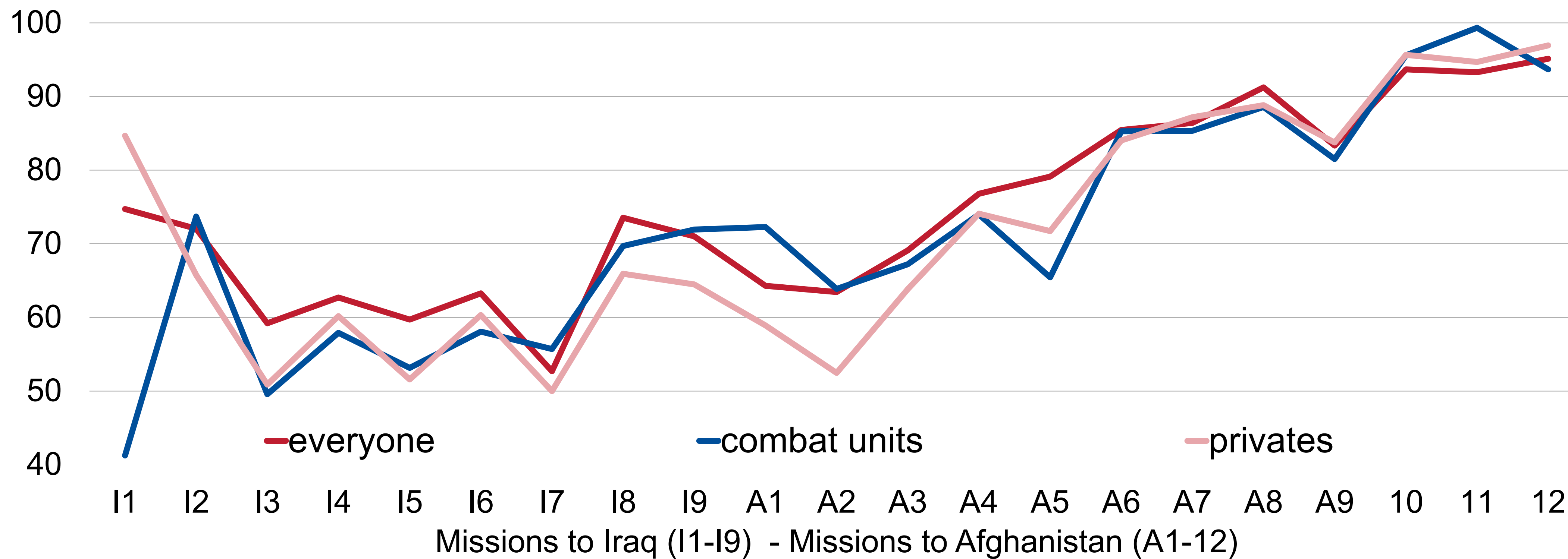
Military service selection (per '000)

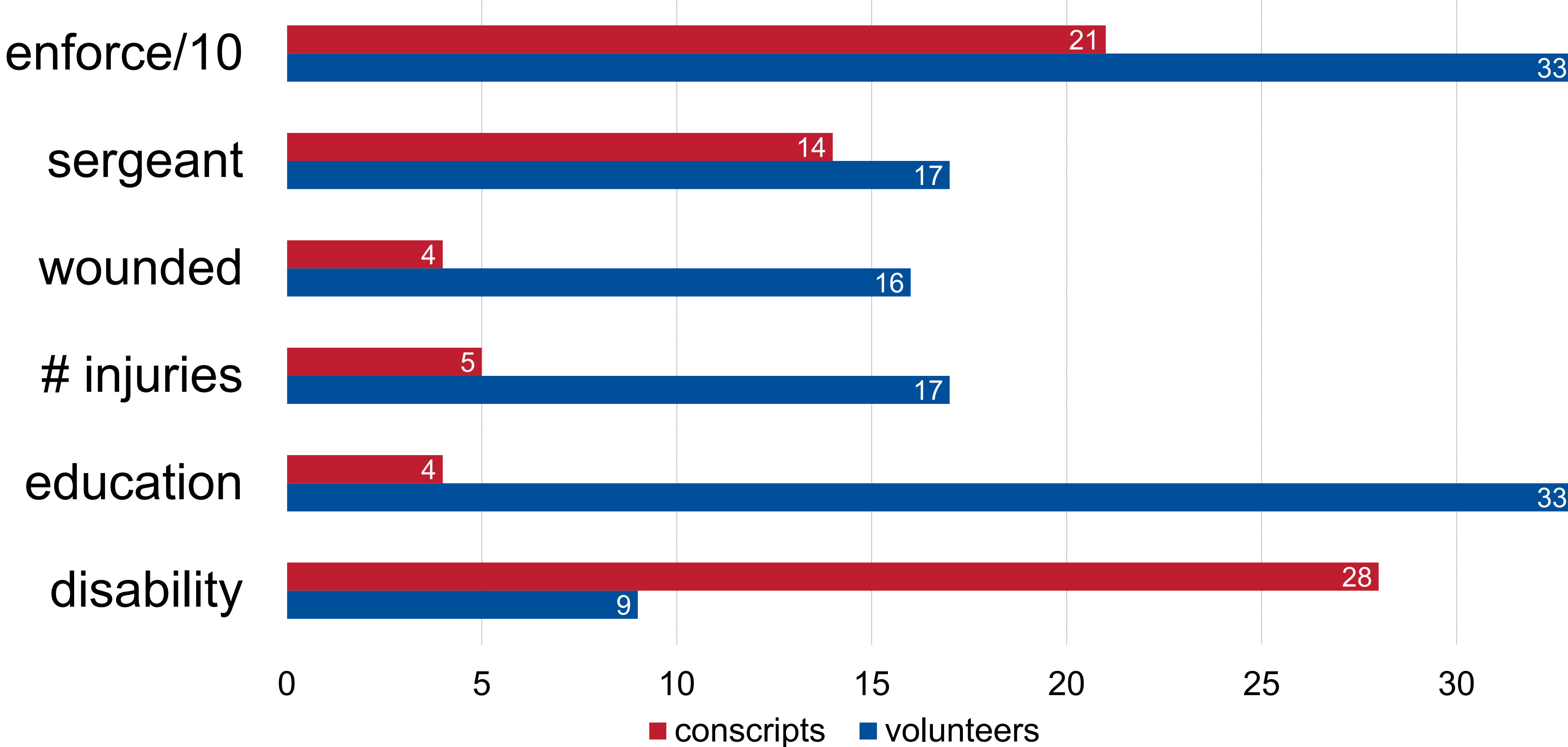
Deployment selection (per '000)

% volunteers by mission

During & After Deployment (per '000)

Discussion

- Most (74%) of the deployed were initially volunteers, with higher family income and fitness
- Cognitive test score difference volunteers-conscripts for service is reversed for deployment
- Outcome differences reflect recruitment trends combined with mission character

- Importance of controlling for mission character (peace-enforcing, Afghanistan, etc.)
- Recruitment effects on combat event outcomes (unlikely) and resilience (perhaps)?

II: De langsigtede psykiske konsekvenser af at være udsendt

MENTALE
KONSEKVENSER
PTSD

Returning Soldiers

VIVE

Veterankonferencen 2022

Stéphanie Vincent Lyk-Jensen

Moltkes Palæ, mandag den 10. oktober 2022

VIVÉ

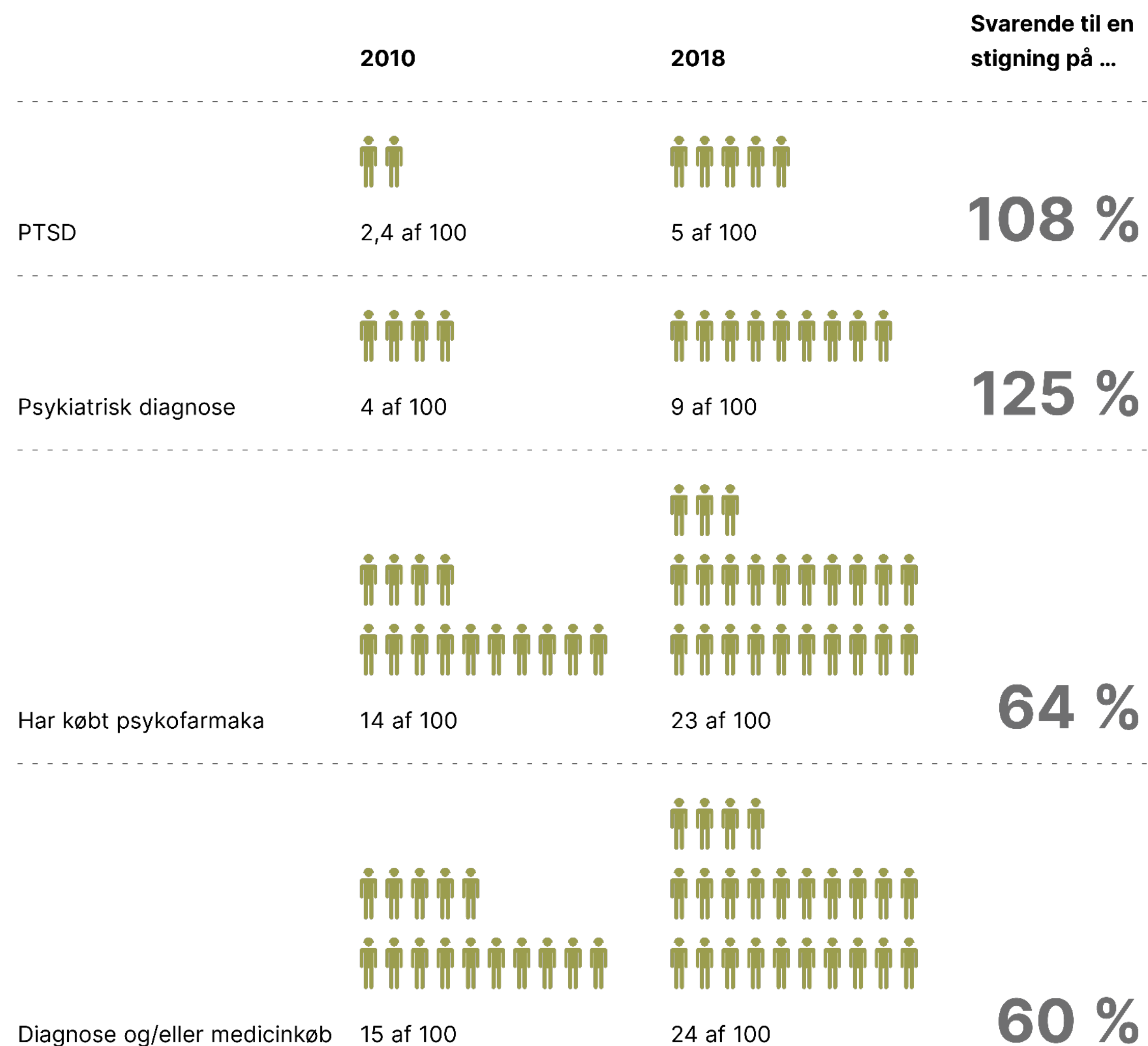

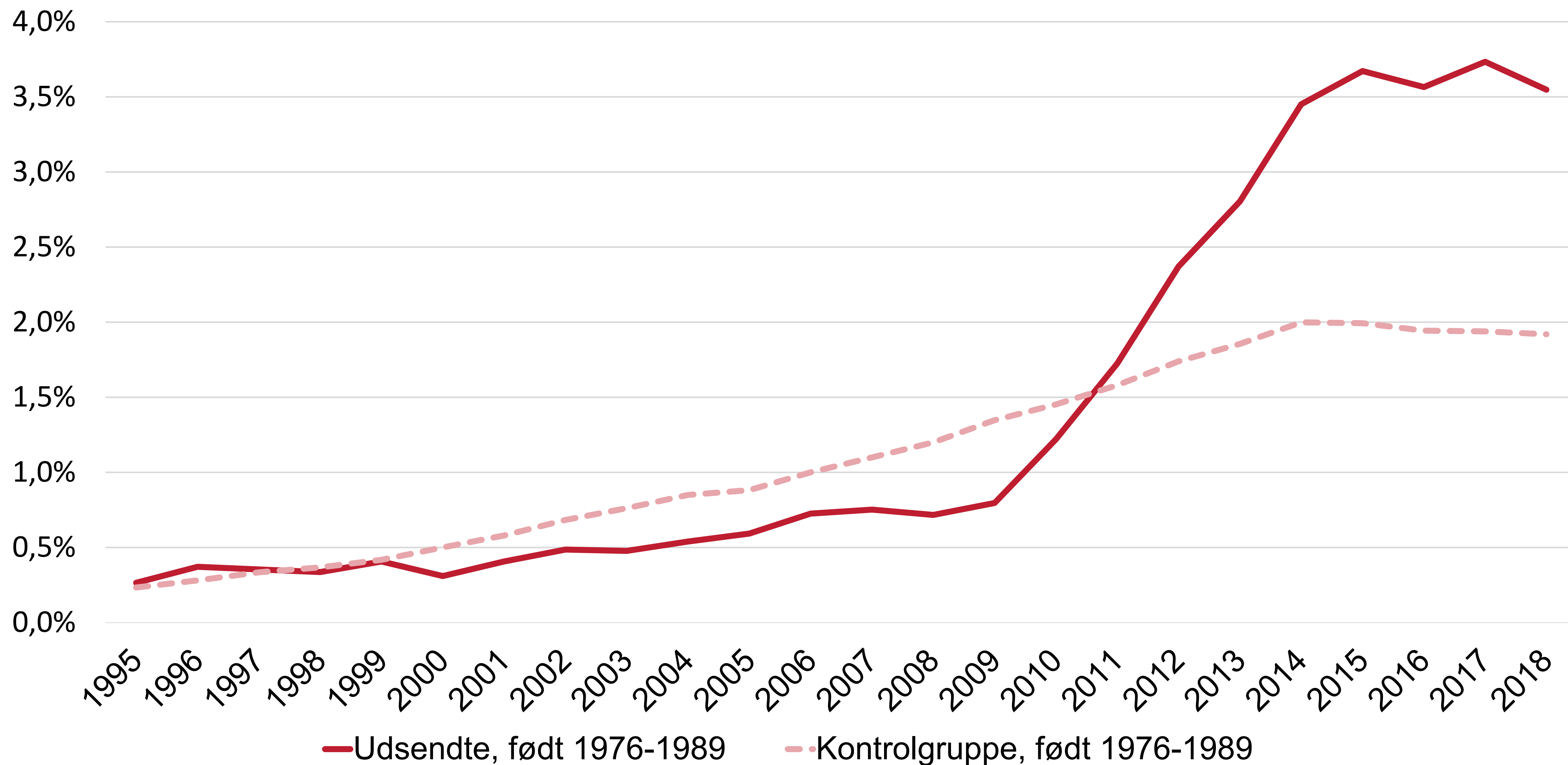
De langsigtede psykiske konsekvenser

“Long-term Health Outcomes of Returning Danish Soldiers: A Follow-up Study” af Stéphanie Vincent Lyk- Jensen (VIVE Working Paper, 2022)

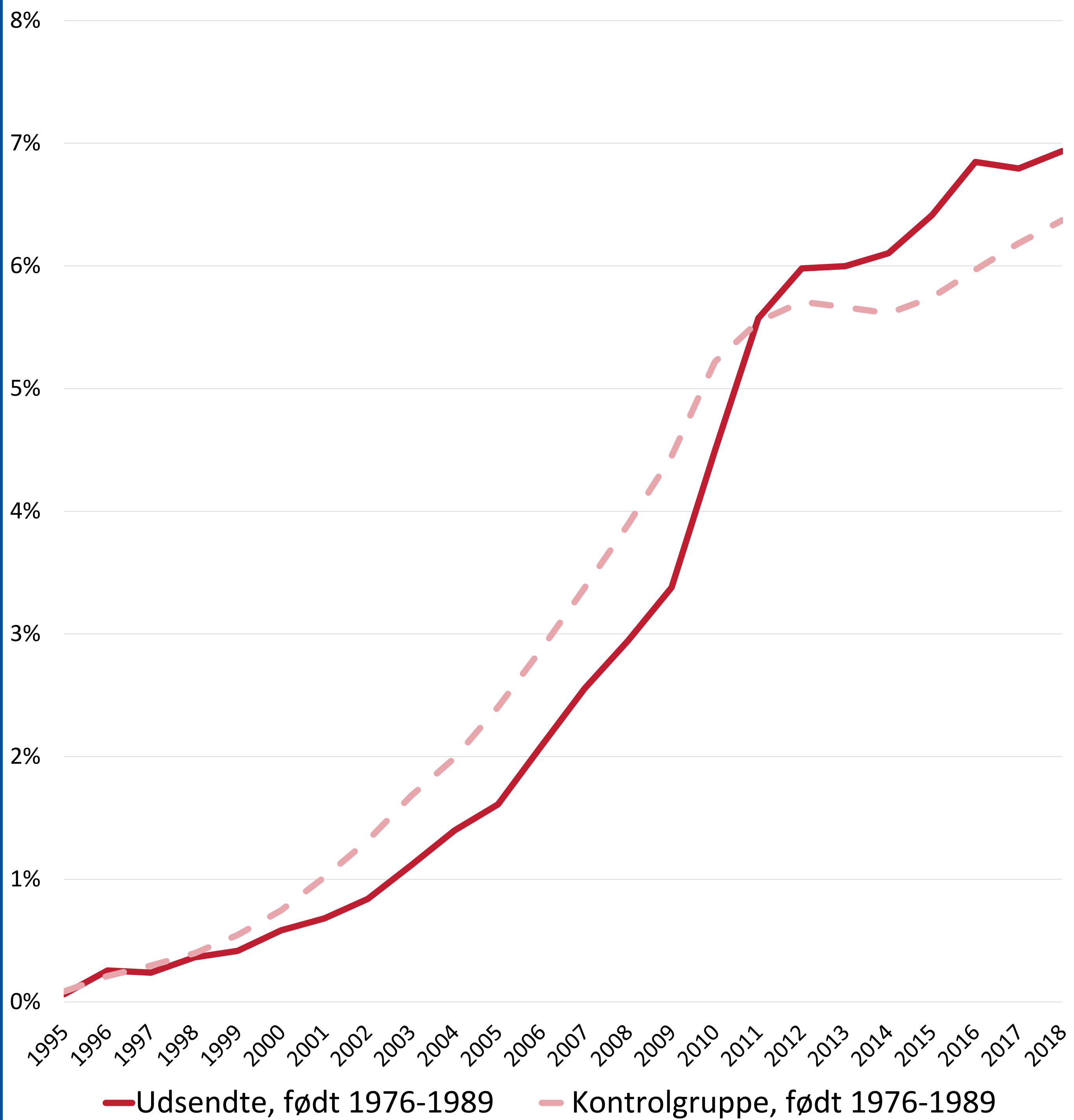
Psykisk helbred: Udviklingen siden 2010

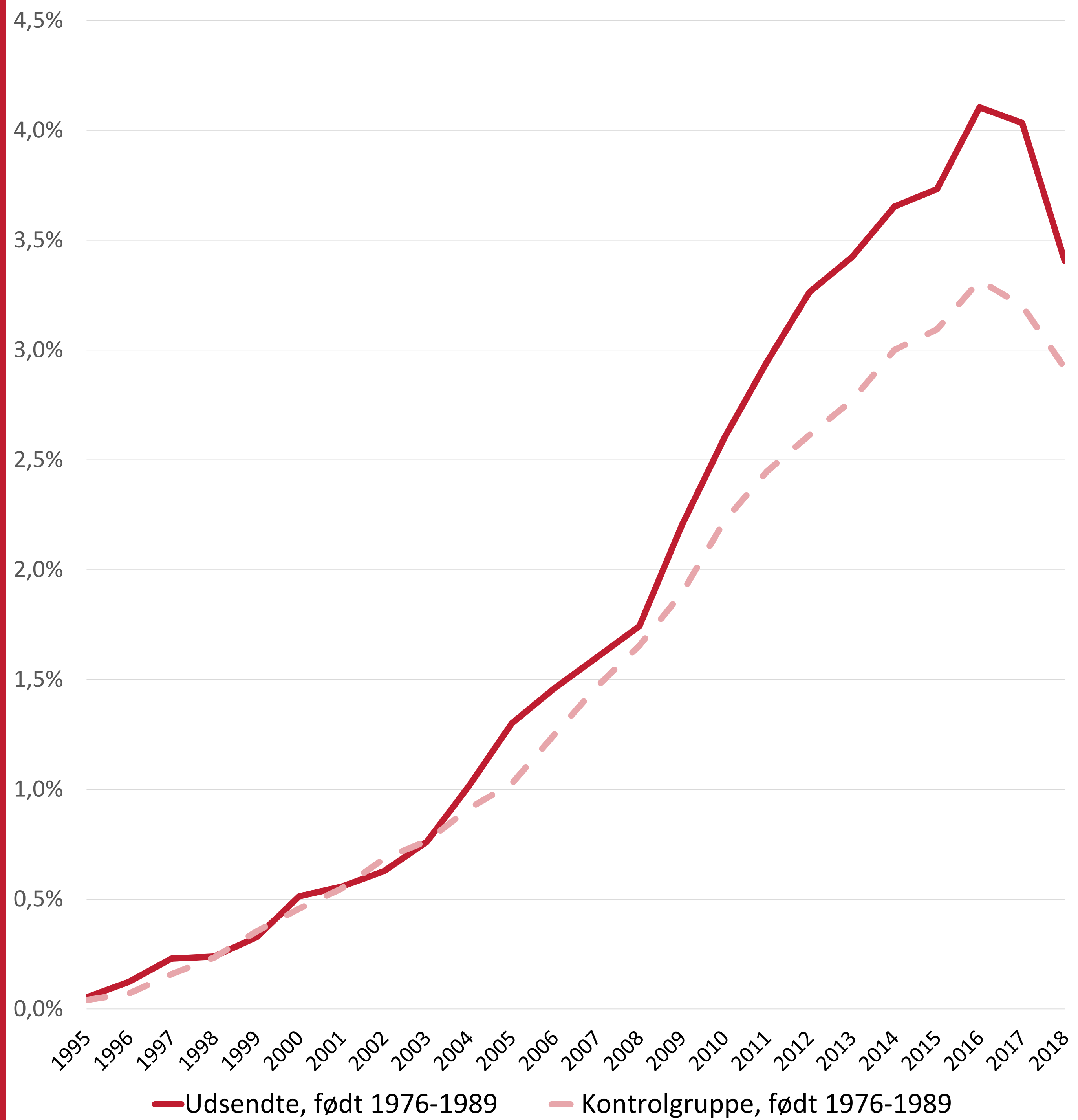
Registrering af psykiatrisk diagnose

Køb af psykofarmaka

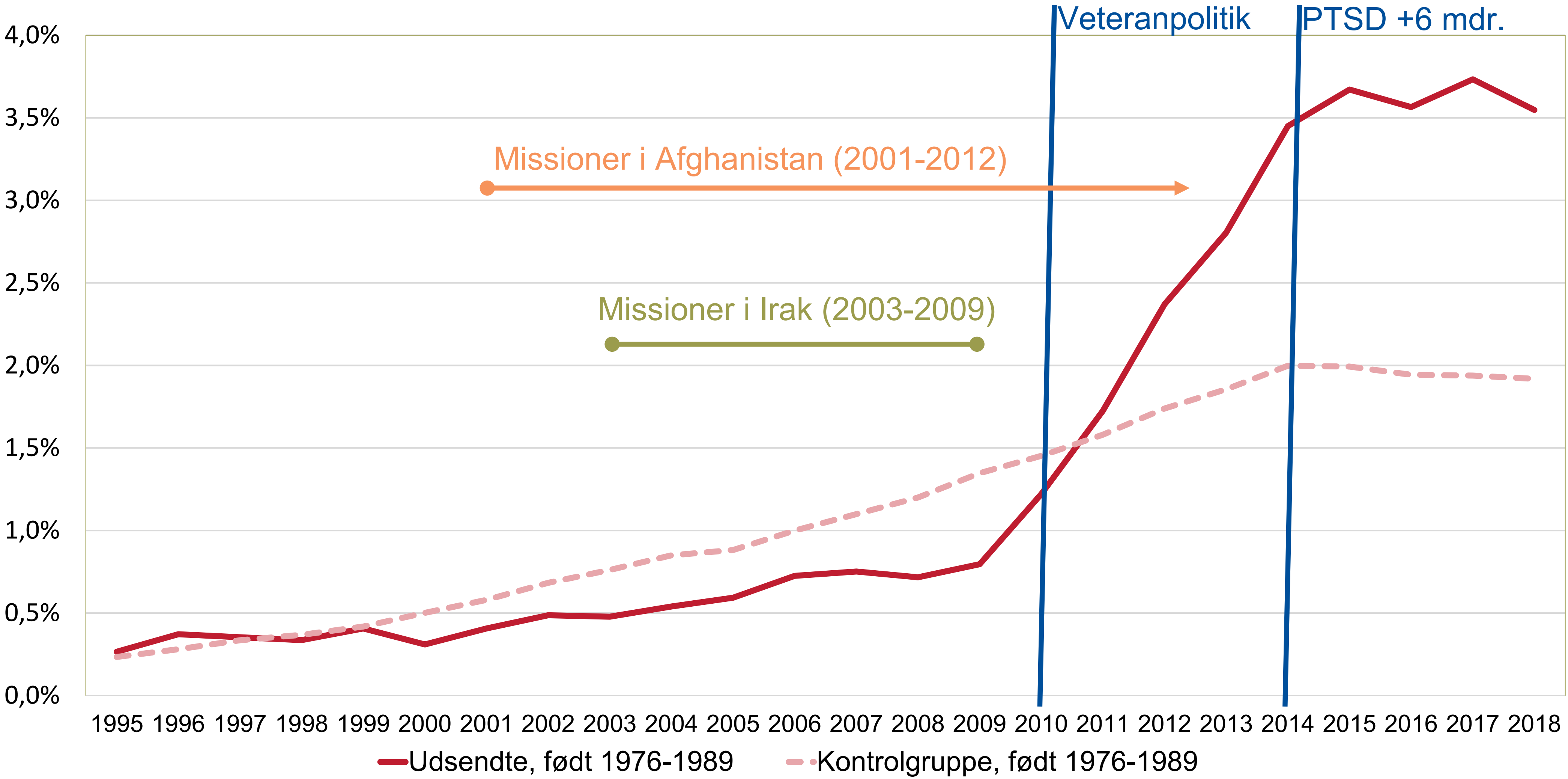
Køb af opioider

Mulige forklaringer

- > 2010: Danmarks første formelle veteranpolitik
- > 2014: PTSD kan anerkendes som arbejdsskade, også når diagnosen bliver stillet mere end seks måneder efter de udløsende begivenheder
- > Øget bevidsthed i samfundet om konsekvenserne af militære missioner for de hjemvendte og et generelt øget fokus på psykiske udfordringer
- > De seneste missioner i Irak og Afghanistan har været præget af hårde kampe, fysisk fare og deraf følgende psykisk belastning.

Registrering af psykiatrisk diagnose

De psykiske konsekvenser af udsendelse og kampeksponering

“Long-term Health Outcomes of Returning Danish Soldiers: A Follow-up Study” af Stéphanie Vincent Lyk- Jensen (VIVE Working Paper, 2022)

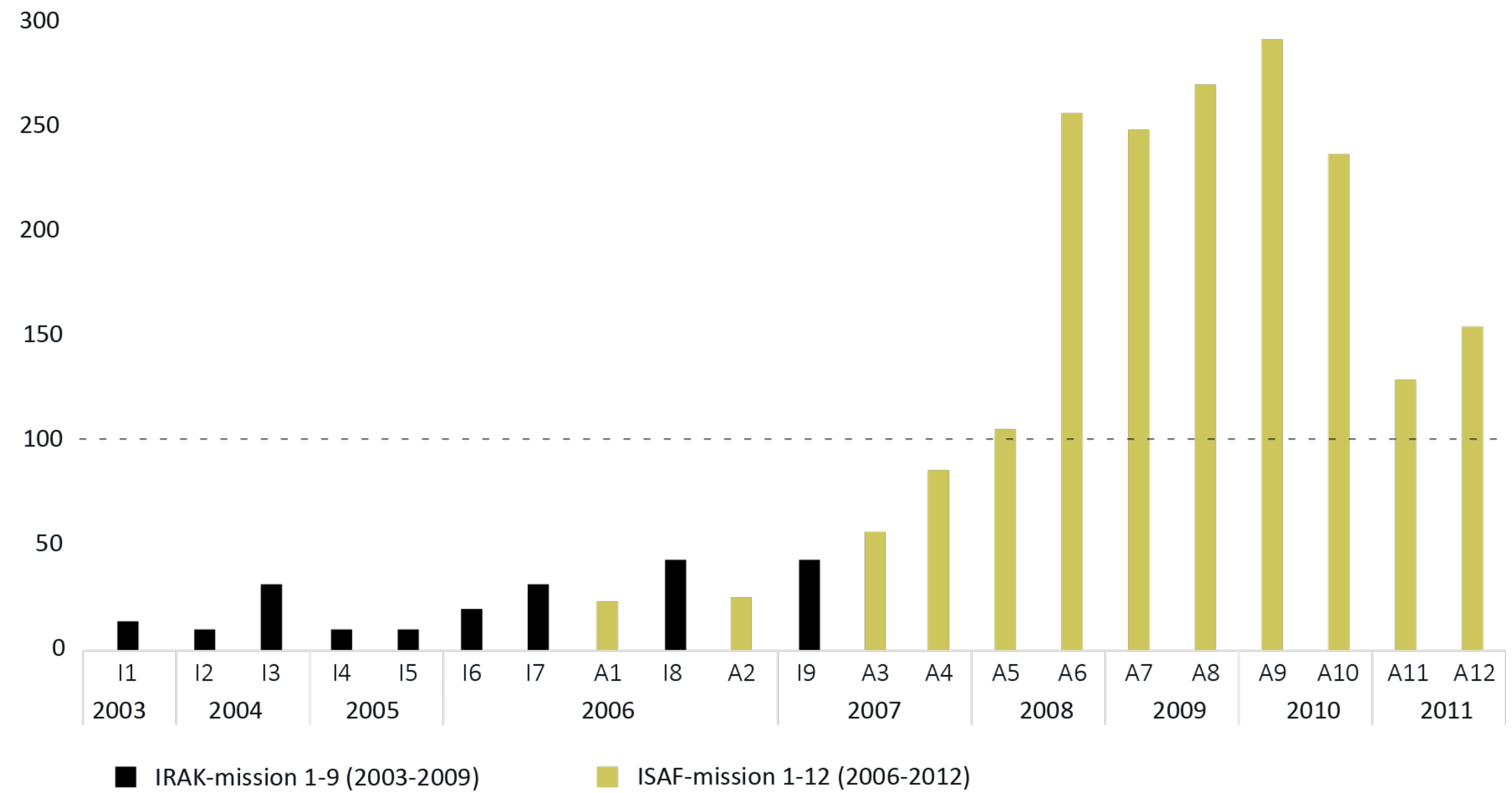

Irak og Afghanistan

Missioner med mange kamphandlinger

Kamphandlinger (indeks)

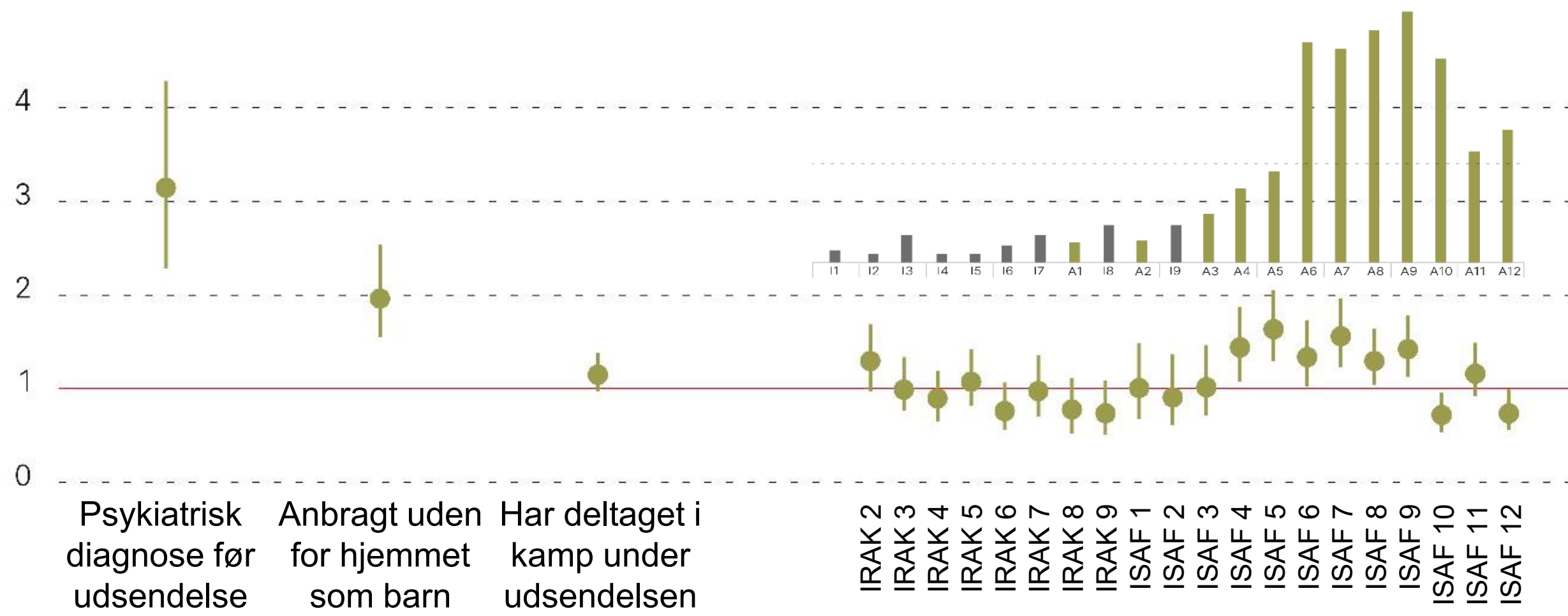

Irak og Afghanistan

Missioner med mange kamphandlinger

Risikofaktorer for at få en diagnose

Opsummering

Jo flere kamphandlinger på et hold, desto flere på holdet har efterfølgende fået en psykiatrisk diagnose.

Men det er ikke nødvendigvis en soldats direkte deltagelse i kamphandlinger, der øger risikoen for at få en psykiatrisk diagnose.

Det er i høj grad soldatens forudsætninger/ modstandsdygtighed over for situationen, der gør en forskel.

Refleksion og dialog

Anders Korsgaard

Chefpsykolog

Specialist og supervisor i psykotraumatologi

Afdeling for Krisepsykologi

Neurocentret, Rigshospitalet

VIVE

PAUSE

VIVE

III: Livet hjemme igen med familien – og sig selv

HJEMKOMST
HVERDAGSLIV
RELATIONER

Returning Soldiers

VIVE

Veterankonference 2022

- Trine Madsen

Lektor og Seniorforsker

Dansk Forskningsinstitut for Selvmordsforebyggelse
Psykiatrisk Center København

Agenda: Resultater fra 2 videnskabelige artikler

Brug af sundhedstjenesteydelser hos veteraner med selvrapporterede psykiske mén

- **Help-seeking behavior among Danish veterans with self-reported mental problems**

Nordic Journal of Psychiatry, 2019

Kamp-eksponering og risiko for selvmordsforsøg

- **Combat exposure and risk of suicide attempt among Danish army military personnel**

Journal of Clinical Psychiatry, 2021

Artikel 1

'Brug af sundhedstjenesteydelser hos veteraner med selvrapporeret psykiske problemer'

Hvem: Soldater, udsendt fra 1992-2009, der deltog i spørgeskema undersøgelse

Hvordan: Kombinere spørgeskemadata med registerdata for at undersøge hvor mange af de udsendte med selvrapporerede psykiske mén har modtaget psykologisk eller psykiatrisk hjælp efter udsendelse

Har du fået varige eller mindre varige psykiske mén på grund af din udsendelse?

<i>Varige psykiske mén</i>		<i>Mindre varige psykiske mén</i>		<i>Ingen psykiske mén</i>		<i>Total</i>
<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	
93	3,5	341	12,9	2209	83,6	2643

Brug af sundhedstjenesteydelser hos veteraner med selvrapporeret psykiske problemer'

	<i>Varige psykiske mén</i> (n=93)		<i>Mindre varige psykiske mén</i> (n=341)		<i>Total</i> (n=434)	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Kontakt til det offentlige psykiatriske system og/eller til militær psykolog</i>						
Ja	85	91%	248	73%	333	77%
Nej	8	9%	93	27%	101	23%
<i>Kontakt til det offentlige psykiatriske system</i>						
Ja	69	74%	140	41%	209	48%
Nej	24	26%	201	59%	225	52%
<i>Antal år fra udsendelse til kontakt til det offentlige psykiatriske system</i>						
0-2 years	19	28%	29	21%	48	23%
2-3 years	4	6%	13	9%	17	8%
3-4 years	11	16%	6	4%	17	8%
4+ years	35	51%	93	66%	128	61%

■ Varige psykiske mén

■ Mindre varige psykiske mén

■ Total

100%
90%
80%
70%
60%
50%
40%
30%
20%
10%
0%

Psykiatrisk behandling

44%
n=41

15%
n=51

21%
n=92

Psykiatrisk medicin

70%
n=65

34%
n=115

41%
n=180

Privat praktiserende
psykiater/psykolog

16%
n=15

9%
n=32

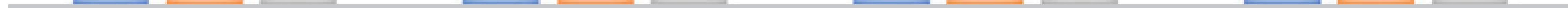
11%
n=47

Militær psykolog

73%
n=68

57%
n=193

60%
n=261

- Langt de fleste veteraner (77%), som rapporterer at have psykiske mén på grund af deres udsendelse har været i kontakt med enten militærpsykolog eller modtaget psykiatrisk hjælp
  - faktisk 91% af dem med *varige* psykiske mén
- 61% havde første kontakt til psykiatrisk hjælp først efter 4+ år

Hvem: 12.218 soldater udsendt fra 1996-2009

- 83 soldater havde et selvmordsforsøg efter udsendelse

Hvordan: PRIM spørgeskema data fra 6 måneder efter hjemkomst kombineret med registerdata for hospitalskontakter for selvmordsforsøg

Kamp eksponering

Direkte kampeksponering (fare for en selv)

- blive truet med våben, skudt på, være i områder med vejsidebomber m.m

At bevidne konsekvenser af krig

- se døde og sårede, overvære overgreb på civile m.m.

Selvmordsforsøg

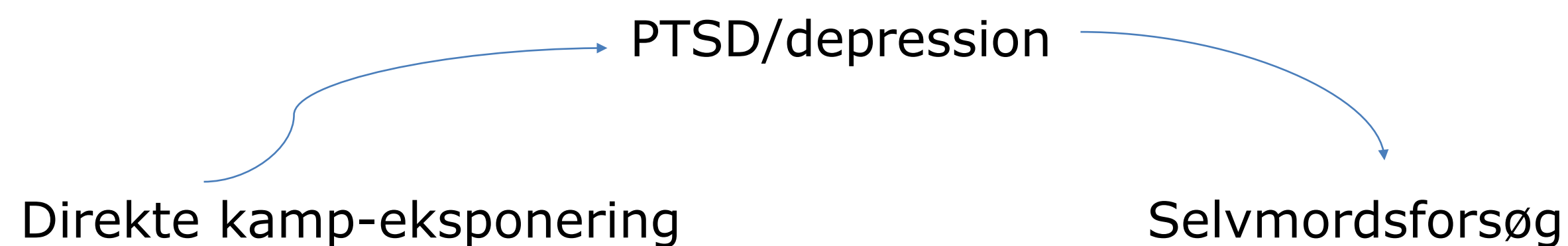
Justeret for køn, alder, social støtte og psykiatrisk diagnose før udsendelse

1) At bevidne konsekvenser af krig: ingen signifikant sammenhæng med selvmordsforsøg

2) Direkte kampeksponering

Justeret model	Hazard ratio (95% CI)	p-value
Direkte kamp-eksponering	1.08 (1.01-1.16)	0.04
Mænd (ifht kvinder)	0.66 (0.21-2.11)	0.61
37+ år (ifht 36 eller yngre)	0.57 (0.27-1.19)	0.14
Social støtte under og efter uds.	0.92 (0.86-0.99)	0.03
Psykiatrisk diagnose før udsendelse	5.69 (2.60-12.45)	<0.001

← Modificerbare variable

Association ml. direkte kamp-eksponering og selvmordsforsøg er 100% forklaret af PTSD/depression efter udsendelse

- Kamp-eksponering øger risiko for selvmordsforsøg
- ...dem med kamp-eksponering, som har haft et selvmordsforsøg har også alle udviklet ptsd/depression efter udsendelse

Tak for opmærksomheden

Trine Madsen

Trine.madsen@regionh.dk

Veteranindsatsen

Om Veterancentrets arbejde – med fokus på selvmordsforebyggelse

Forsker, Ph.D. Cand.Scient. Mia Sadowa Vedtofte, Videncentret, Veterancentret
Kontakt: vetc-vic02@mil.dk

VETERANCENTRET

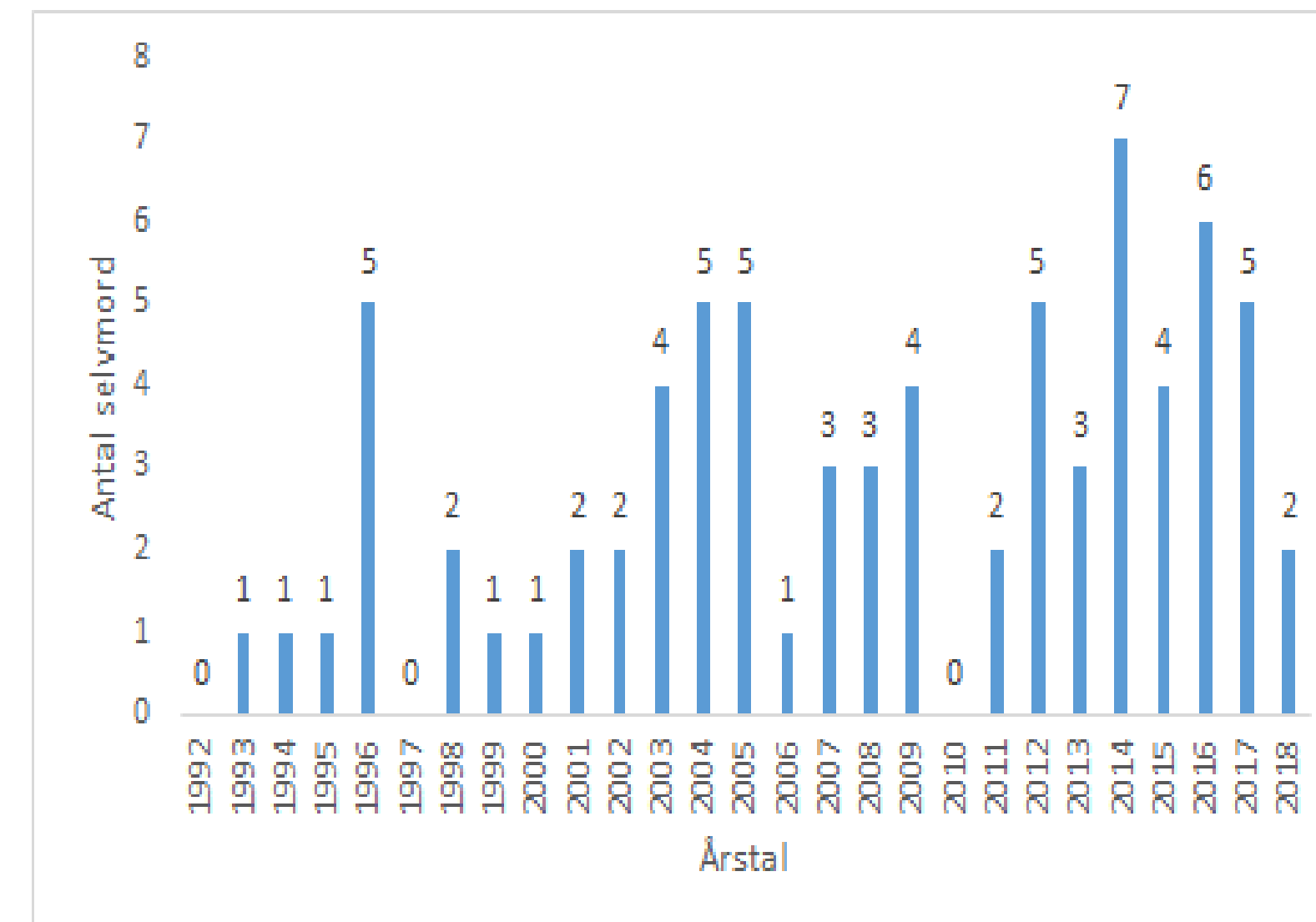
Fakta om veteraner

- Pr. juli 2022 er der registreret 40.400 veteraner.
- 48 % har været udsendt mere end én gang.
- Andelen af veteraner med PTSD og symptomer på PTSD varierer fra 3-14 %.
- Ved hjemløse kortlægningen 2022 blev der registreret 105 hjemløse veteraner.
- 90 % af alle veteraner er i arbejde. Til sammenligning er tallet 82 % for tilsvarende baggrundsbefolkning.

Fakta om selvmordsadfærd blandt veteraner

- Pr. dec. 2018 er der registreret 75 selvmord blandt veteraner (0,23 % af alle veteraner)
- I 2018 var der 584 personer i DK, der døde af selvmord. Heraf var 2 veteraner.
- Hyppigheden af selvmord blandt alle veteraner afviger ikke fra baggrundsbefolkningen
- Dog har balkanveteraner fra Kroatien højere risiko for at dø af selvmord ift. andre veteraner.

Belastende og beskyttende faktorer for selvmordsadfærd

Faktorer, der belaster selvmordsadfærd

- Selvmordsadfærd før udsendelse
- Psykiatriske diagnoser
- Magtesløshed
- Skyld og skam

Faktorer, der beskytter mod selvmordsadfærd

- Familie
- Social støtte
- Anerkendelse
- Mening med udsendelsen

Kilder:

Zøllner et al., 2012: Belastende og beskyttende faktorer for selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt tidligere udsendte danske soldater

Zøllner et al., 2014: Selvmordsadfærd blandt danske veteraner 1992-2013 Beskyttende og belastende forhold

Center for Selvmordsforskning

Belastende og beskyttende faktorer for selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt tidligere udsendte danske soldater

Lilian Zøllner, Bo Andersen Ejdesgaard, Børge Jensen, Iben Stephensen, Hans Ole Jørgensen, Henrik Kähler, Anna Mejldal

Søndergade 17 • 5000 Odense C • Tlf: 66 13 88 11 • Fax: 65 90 81 74 • email: info@cfsmail.dk

Veterancentret er med
Før – Under - Efter

Aftale om styrkelse af veteranindsatsen

10 mio. kr. i 2021, 16,4 mio. kr. i 2022 og 23,6 mio. kr. i 2023

Veterancentret tilbyder

1. Behandling

2. Rådgivning og støtte

3. Forskning

4. Anerkendelse

Behandling

- Kognitiv terapi
- Parterapi
- Gruppebehandling
- Kropsterapi
- Mindfulness

Rådgivning og støtte

- Rehabilitering
- Parforholdskurser
- Økonomisk rådgivning
- Frivilliguddannelse
- Samtalegrupper for børn og unge
- Netværksinddragelse
- Døgntelefonen
- Kontaktbesøg i missionsområderne
- Støtte til servicehunde
- Transportstøtte
- Jobpræmie
- App: PTSD FamilieCoach
- Undervisning i f.m. INTOPS

Forskning i

- Behandling
- Screening
- Forebyggelse
- Reintegration

Open access

Original research

BMJ Open Pooled analysis of all-cause and cause-specific mortality among Nordic military veterans following international deployment

Carl-Martin Pethrus,¹ Mia Sadowa Vedtofte,² Kristian Neovius,³ Einar K Borud,^{4,5} Martin Neovius¹

To cite: Pethrus C-M, Vedtofte MS, Neovius K, et al. Pooled analysis of all-cause and cause-specific mortality among Nordic military veterans following international deployment. *BMJ Open* 2022;12:e052313. doi:10.1136/bmjopen-2021-052313

► Prepublication history and additional supplemental material for this paper are available online. To view these files, please visit the journal online (<http://dx.doi.org/10.1136/bmjopen-2021-052313>).

Received 19 April 2021
Accepted 17 March 2022

ABSTRACT

Objectives To investigate all-cause and cause-specific mortality risks, including deaths from external, cardiovascular and cancer causes, among deployed Nordic military veterans in comparison to the general population in each country.

Design Pooled analysis.

Setting Denmark, Norway, Finland and Sweden.

Participants Military veterans deployed between 1990 and 2010 were followed via nationwide registers and compared with age-sex-calendar-year-specific rates in the general population using pooled standardised mortality ratios (SMRs).

Main outcomes All-cause and cause-specific mortality retrieved from each country's Causes of Death Register, including deaths from external, cardiovascular and cancer causes.

Results Among 83 584 veterans 1152 deaths occurred of which 343 were from external causes (including 203 suicides and 129 traffic/transport accidents), 134 from cardiovascular causes and 297 from neoplasms. Veterans had a lower risk of death from any cause (pooled

Strengths and limitations of this study

- The problem of low statistical power in country-specific analyses of rare mortality outcomes among deployed military veterans was addressed by combining data from several Nordic countries.
- Using the unique personal identity number of each Nordic resident and linking data to nationwide registers on mortality outcomes, follow-up was complete regarding mortality.
- The generalisability of the results outside the Nordic context may be limited by recruitment practices, deployment areas, deployment duration and combat exposure.

BACKGROUND

The Nordic countries Denmark, Finland, Norway and Sweden have contributed with military personnel to conflict zones during the last 80 years, primarily to the Balkans in

BMJ Open: first published as 10.1136/bmjopen-2021-052313 on 12 April 2022. Downloaded from <http://bmjopen.bmj.com/>

Anerkendelse

- Medaljer
- Flagdag 5. september
- Veterankort
- Tivolikort
- Støtte til aktiviteter

Aktører

- Frivillige
- Kommuner
- Virksomheder

Veteranstøtten

Veteraner støtter veteraner døgnet rundt på telefon 80608030

Folk & Sikkerhed

Soldaterlegatet

A man with short brown hair and glasses, wearing a dark blue suit jacket over a maroon sweater, is seated in an office chair. He is gesturing with his right hand while speaking. A name tag on his sweater reads "BO S. JENSEN" and "PSYKOLOG". The background shows a blurred office environment with windows.

PTSD: HJÆLP & BEHANDLING

Returning Soldiers

Veterankonferencen 2022

Stéphanie Vincent Lyk-Jensen

Moltkes Palæ, mandag den 10. oktober 2022

VIVÉ

Effekter af fædres kampeksponering på familien

“The Effect of Father’s Combat Exposure on Children’s Test Scores and Mental Health” af Stéphanie Vincent Lyk-Jensen & Paul Bingley (VIVE Working Paper, 2022)

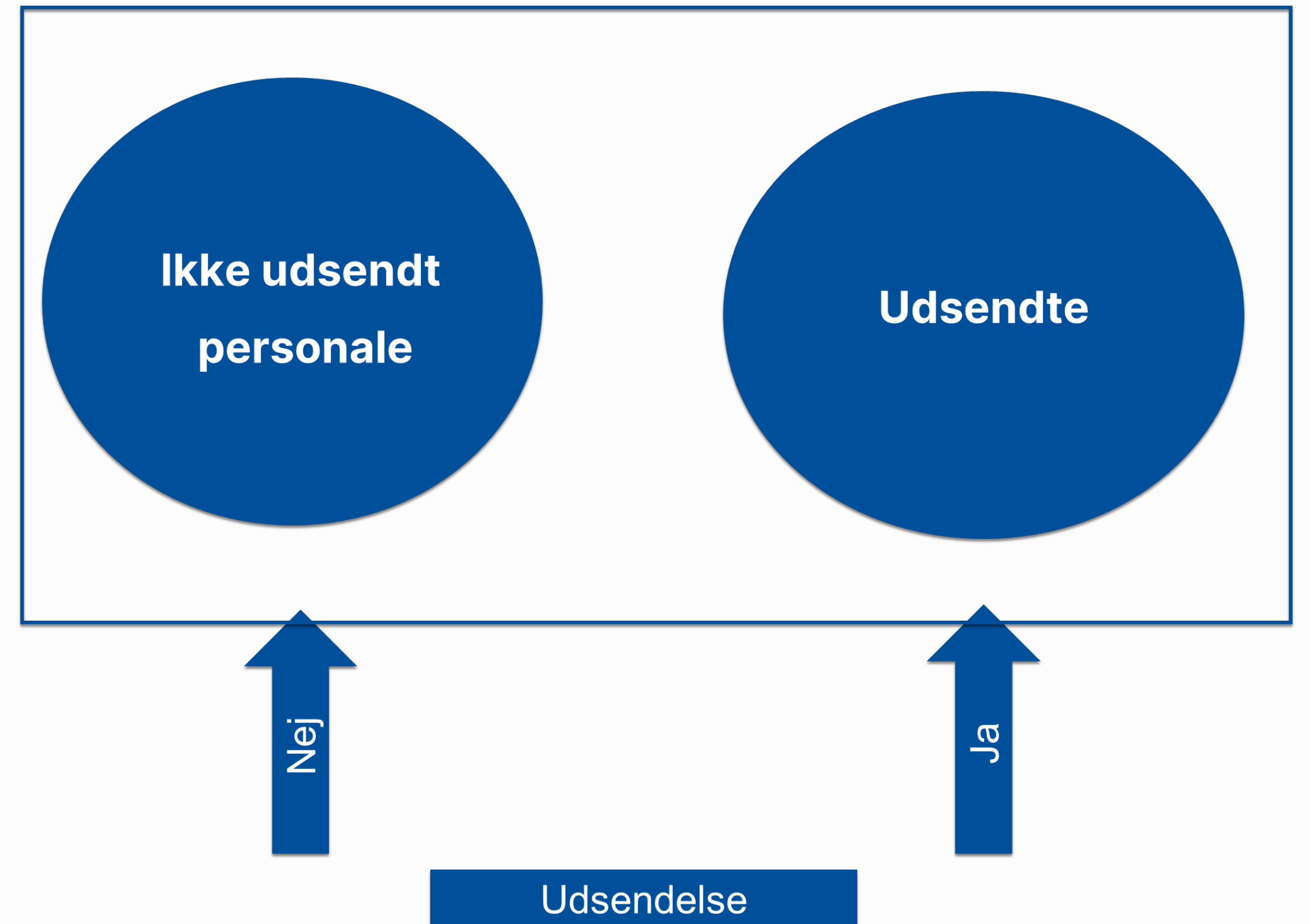
Hvorfor undersøge påvirkning af familien?

- > Deltagelse i missioner kan give traumer.
- > Traumatisering kan medføre begrænsninger i forældreevnen. Det kan påvirke barnets mentale sundhed og videre udvikling.
- > Børns mentale sundhed er en vigtig faktor for, hvordan barnet klarer sig i skolen, i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet.
- > Flere studier har bevist en sammenhæng mellem udsendte soldaters mentale sundhed og deres børns trivsel og skoleresultater.
- > Men er dette en årsagssammenhæng? Hvis ja, er årsagen så kamphandlinger i området eller direkte kampeksposering?
  - > Spørgsmål: Hvad betyder direkte kampeksposering for soldatens familie?

Hvad ved vi fra tidligere undersøgelser?

Lyle, 2006 JLE; (Balkans), Engel et al., 2010 EER (GWOT)

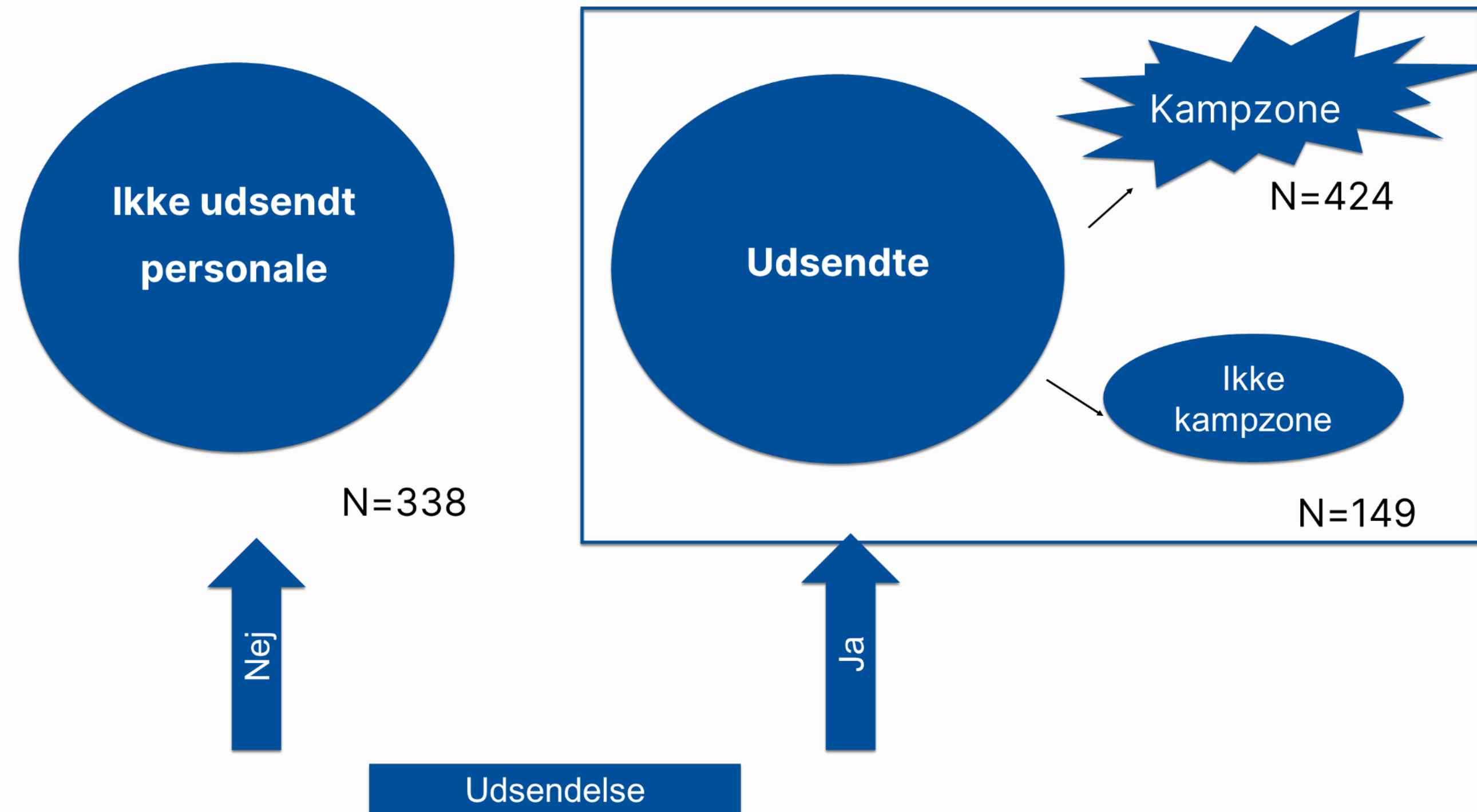
Effekten af forældres fravær på børns skoleresultater

Hvad ved vi fra tidligere undersøgelser?

Cesur et al., (2013) JHE (GWOT)

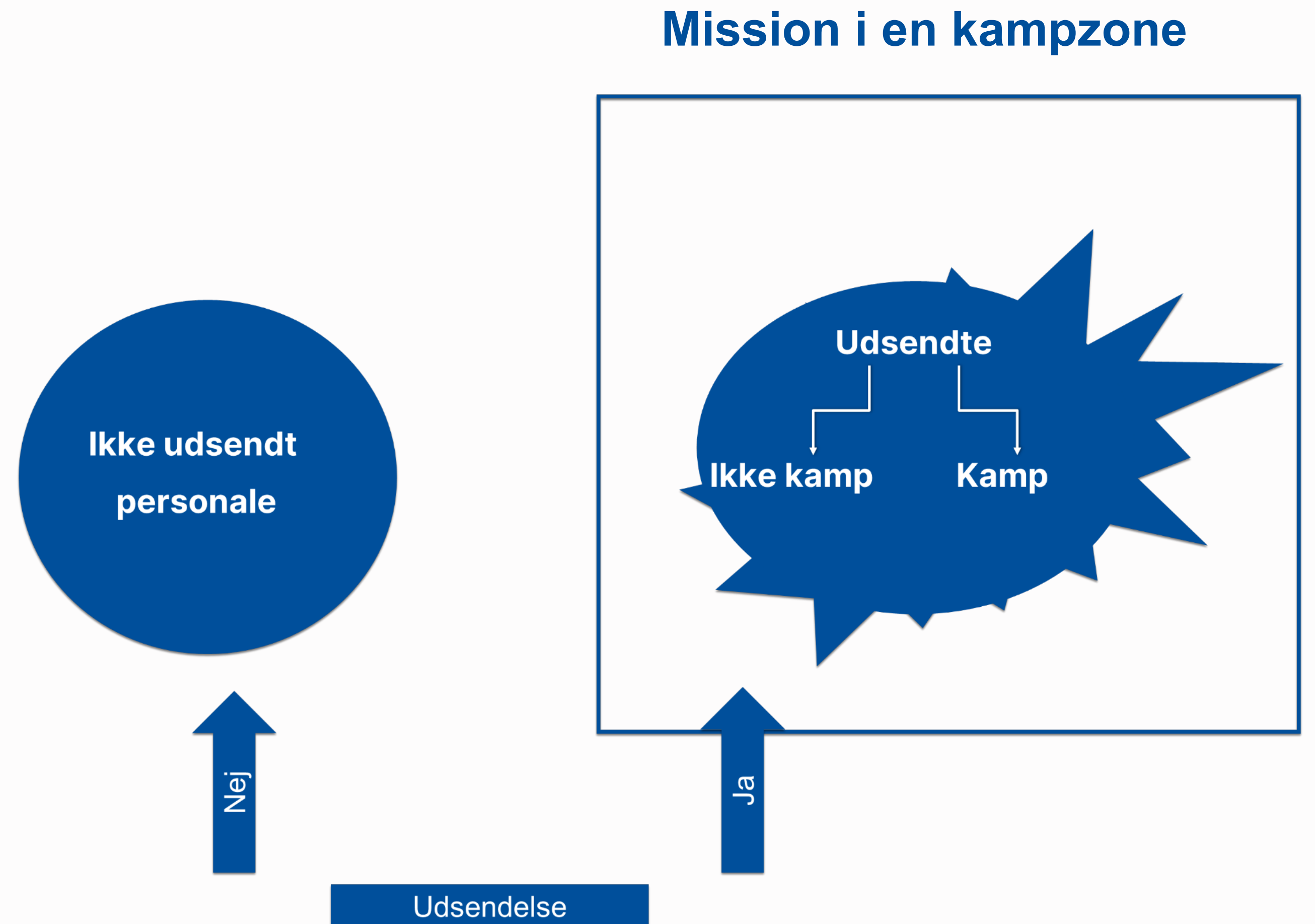
Effekten af at være udsendt i en kampzone målt på soldaternes mentale helbred

Vores undersøgelse

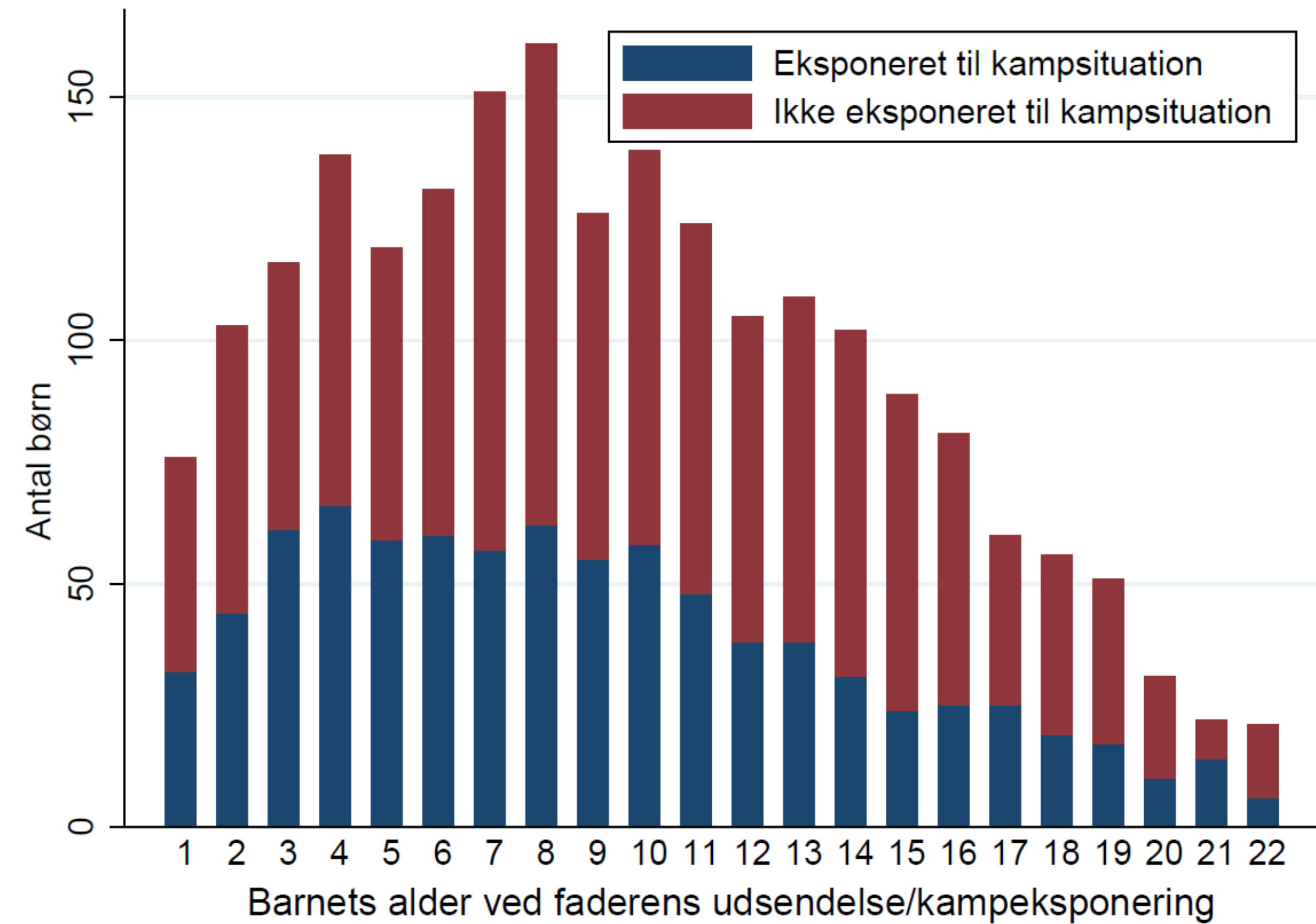
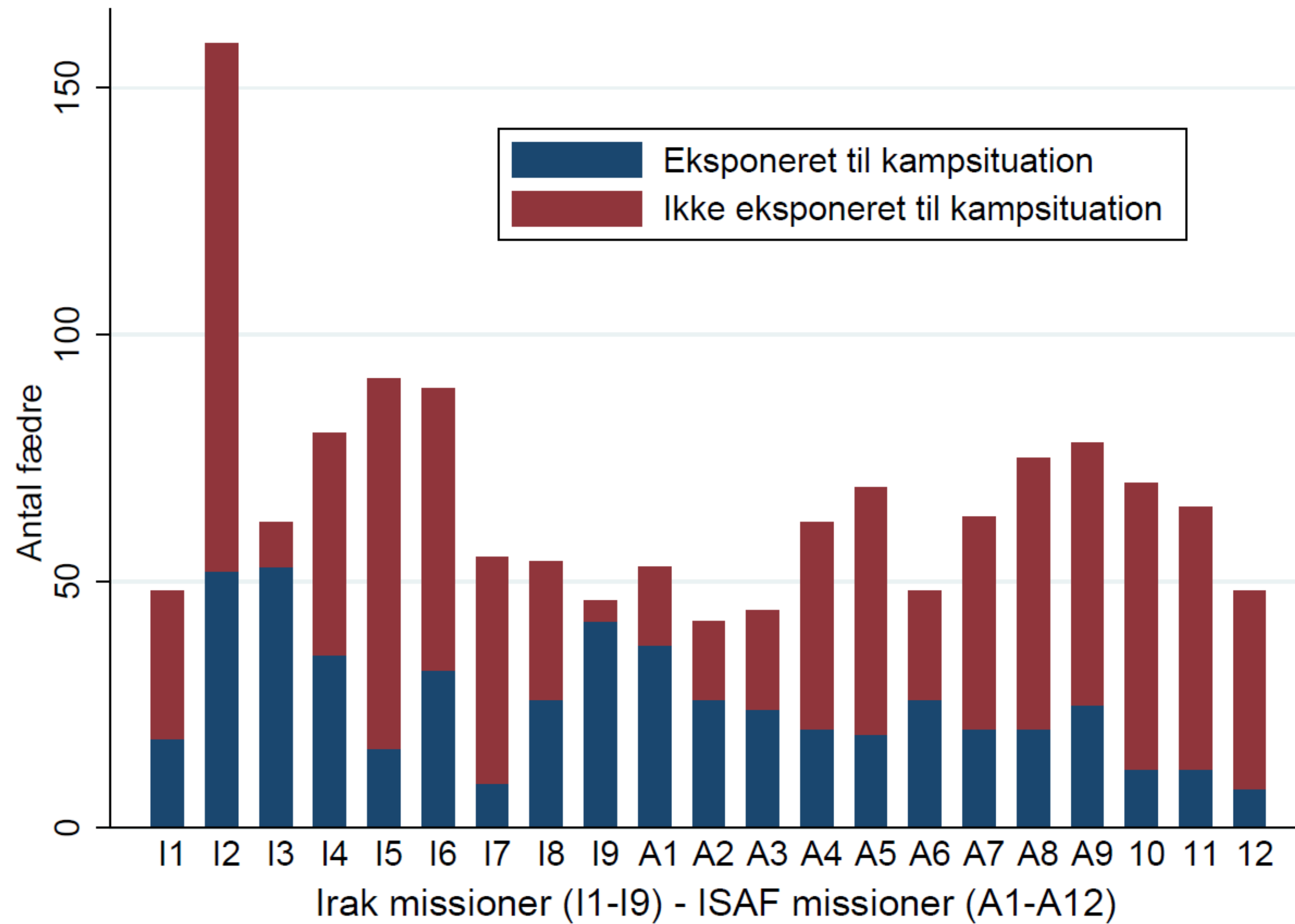
Returning Soldiers

Effekter af fædres eksponering på familien

Datagrundlag

Fædre født efter 1954 og udsendt i 2003-2012 i Irak og Afghanistan (N= 1.401)
Børn født 1986-2004 (N=2.418)

Soldaterne og deres familie

Samme husstandsindkomst (som 15-årig) for befolkningen og børn af de udsendte

Den udsendte familie er mindre (færre søstre og brødre til barnet)

Fædre, der er udsendt, kommer oftere fra større familier

Fædre, der er udsendt, har en højere uddannelse, især fædre fra stabsenheder

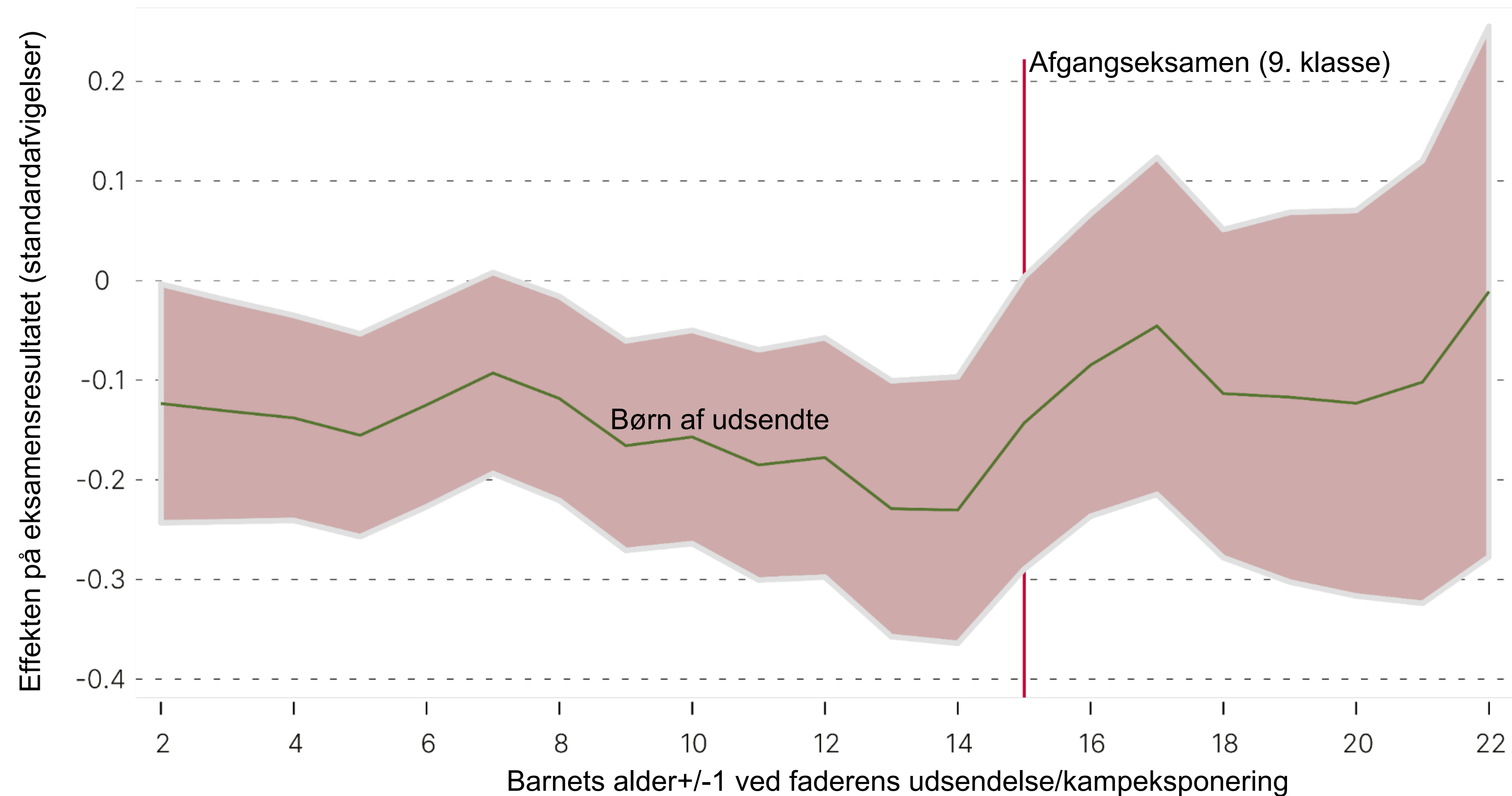

Børn af udsendte får bedre eksamenskarakterer i 9. klasse end andre børn (0.03 SD)

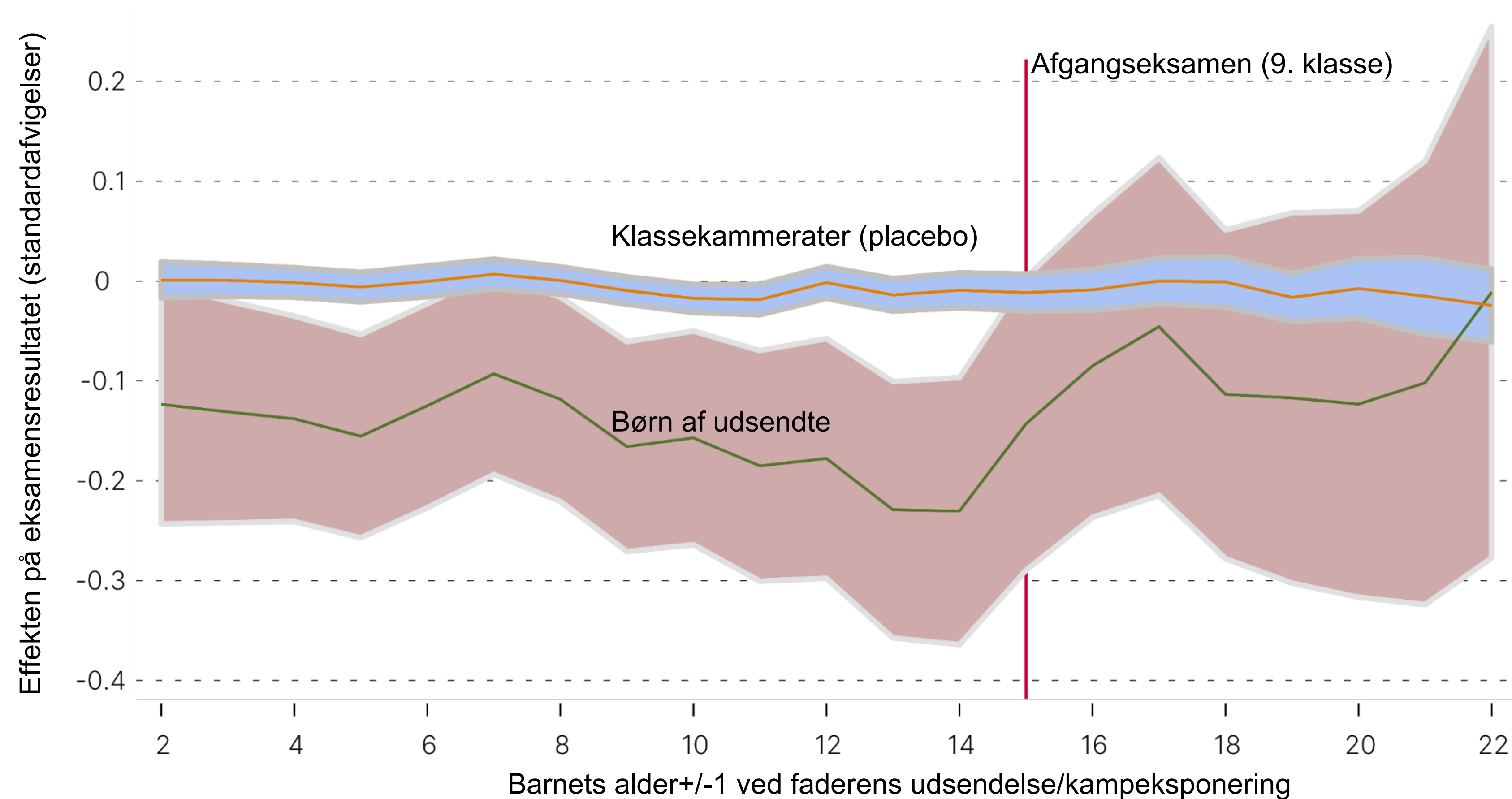
38% af fædrene er eksponeret for kamphandlinger

Effekten af fars kampeksponering på børns eksamensresultater (9. klasse)

Effekten af fars kampeksponering på børns eksamensresultater (9. klasse)

Opsummering

- > Børn på 15/16 år af fædre udsat for kamp har lavere testscore (0,13 SD)
- > Ingen effekt for ikke-kampbegivenhed, eller hvis eksponeringen sker efter testen
- > Én begivenhed betyder mere end mange
- > Faderens deltagelse i kamphandlinger har følger for ægtefælles og børns mentale sundhed:
  - > mere kontakt til det psykiatriske sundhedssystem
  - > og køber i højere grad antidepressiv medicin
- > Fædre, som har oplevet kamphandlinger, bliver i højere grad registreret med misbrugsdiagnoser end fædre, som ikke har oplevet kamphandlinger
- > Vigtigt at tage hensyn til virkningen på familierne

BØRN: REAKTIONER & KONSEKVENSER

Returning Soldiers

VIVE

PÅRØRENDE TIL VETERANER MED PTSD OG ANDRE PSYKISKE UDFORDRINGER

LOUISE SCHWARTZ, AFDELINGSCHEF BØRNE- OG UNGDOMSPSYKIATRI SYDJYLLAND
SPECIALPSYKOLOG, SPECIALIST & SUPERVISOR PSYKOTERAPI

11-10-2022

VIVE Veterankonference 2022
10. Oktober 2022

76

OM AT VÆRE PÅRØRENDE TIL EN VETERAN MED PTSD OG ANDRE VANSKELIGHEDER

- Der findes en del forskning i partnerens vilkår og udfordringer, når man lever sammen med en veteran med PTSD

Der findes en del viden fra forskning vedrørende børn, der lever sammen med forældre, der har psykisk eller fysisk sygdom – ej generaliserbart

- Der findes få undersøgelser af konsekvenserne af en udsendelse for barnet
- de fleste er baseret på amerikanske udsendte (Veterans Affairs) og enkelte europæiske studier
  - I DK foregår forskning om pårørende til veteraner primært via Veterancentret
  - VIVE Rapport i 2018 om børn og trivsel (Frederiksen & Lausten 2018)
  - SDU generel forskning om børn og traumer (Fx Karsberg et al 2012, Alkær sig et al 2020)
  - Dignity m.fl. om børn af flygtningefamilier (fx Back Nielsen et al 2019)

TYPER AF BELASTNINGER

Vi skal skelne ml. belastninger knyttet til livet før, under og efter en udsendelse

Før en udsendelse:

- Adskillelse pga. forberedelser
- Omstilling til ny situation, tanker og svære følelser knyttet her til (kontekst- og aldersafhængig)

Under udsendelse:

- Uvished og frygt knyttet til risiko for fare, tilskadekomst, død
- Savn og længsel
- Tanker og bekymringer, der forstyrrer den almindelige dagligdag som skolegang, sociale aktiviteter mm
- Ændringer i ansvarsfordeling (reel eller oplevet)

Efter udsendelse:

- Fortsat fravær pga. arbejdsmæssige forhold, efterbearbejdning, evaluering mm
- Forældre har efterreaktioner og funktionstab
- Forandring af familien som helhed og ændret familiedynamik

BØRN AF VETERANER – HVAD VED VI?

- De fleste børn af veteraner klarer sig godt målt på socio-demografiske variable – trivselsparametre som familieliv, skoleliv og fritidsliv (relation til sig selv og andre, interesser og identitet og selvværd) se fx Frederiksen & Lausten (2018), Jørgensen et al (2019).
- Det skønnes at op mod 10 % af alle udsendte får mere alvorlige psykiske problemer i form af bla angst, depression, PTSD, misbrug mm. Dog stor variation (Andersen et al, Madsen et al 2016)
- Der er en signifikant større risiko for, at børn af denne gruppe udvikler vanskeligheder senere i livet
- Vi skelner mellem primær traumatisering og sekundær traumatisering

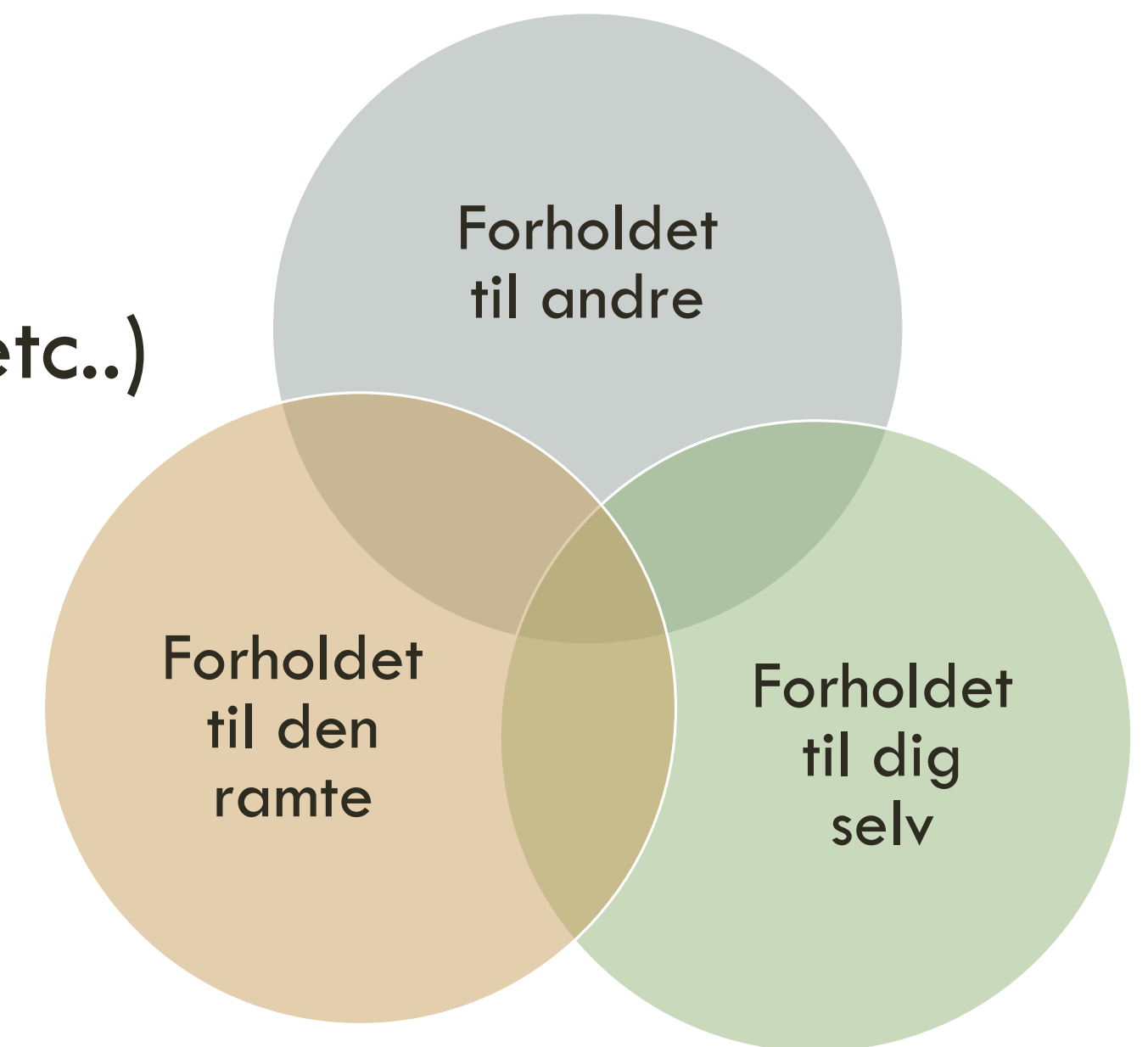
BØRNENES REAKTIONER, NÅR FAR ER RAMT

- Børnene reagerer på den ændrede familiesituation. Reaktioner afhænger af alder og tidspunkt for eksponering
  - Angst, tristhed, aggressiv adfærd, adfærdsproblemer, sociale problemer, isolationstendens, skoleproblemer, søvnproblemer mm
- Konstant vagtvagtsomhed i forhold til den ramte forælder og aflæsning af adfærden – minder og den adfærd man ser hos børn, der vokser op i familier præget af neglect og/eller fysiske, psykiske og seksuelle overgreb.
- Voldsomt at leve med forældre, der har PTSD – det er fx skræmmende at se sine forældre angste, overvære vredesudbrud og forholde sig til forældre, der er i stresstilstand
- Medfører at børnene er i risiko for at gå alene med egne tanker og følelser, herunder egne bekymringer uden støtte og tryk base
- Øger risikoen for vanskeligheder hos barnet svarende til det man ser hos den ramte med PTSD

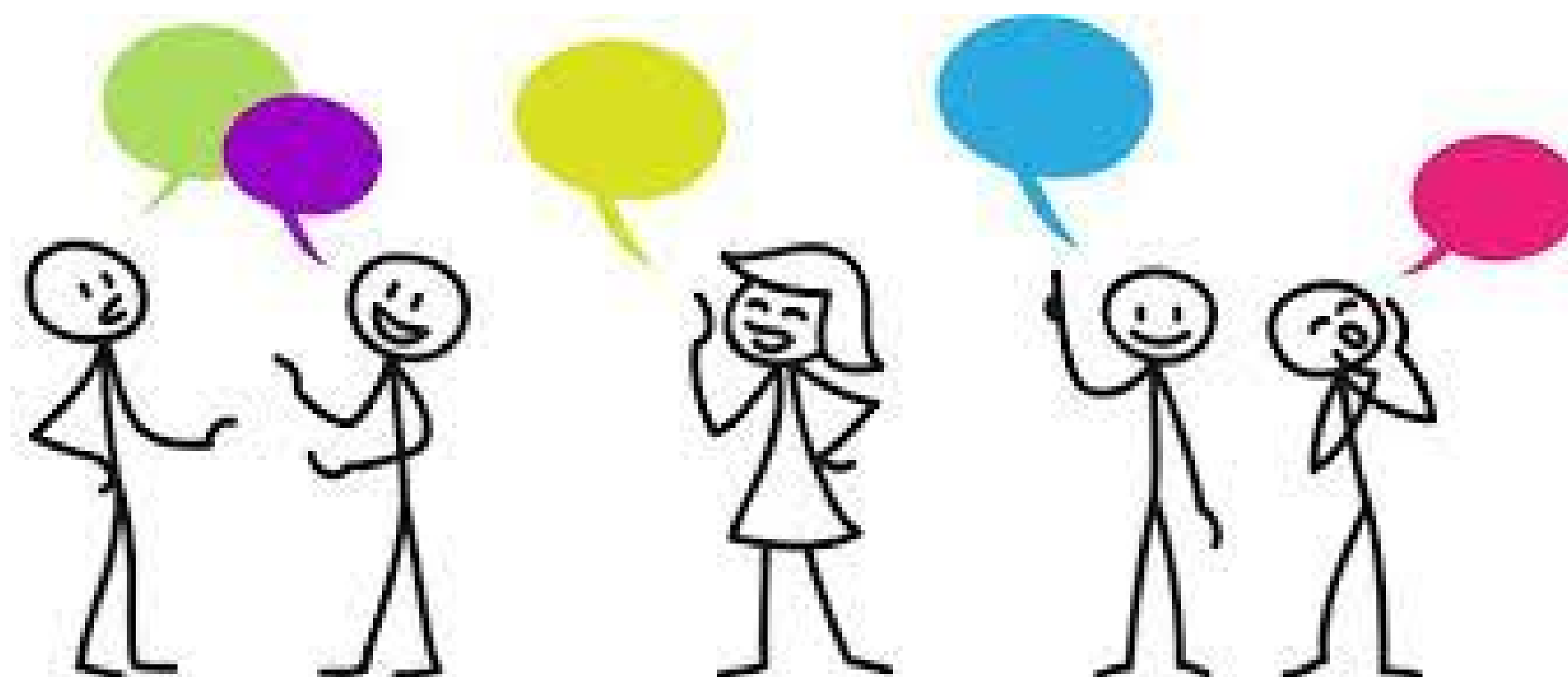

PARTNERENS VILKÅR

- Ændret familiesituation – roller, ansvar og opgaver
- Tab af den mand man havde før udsendelsen
- Bekymring, uforudsigelighed, krævende situation
(fx ved forværring, selvmordsadfærd, misbrug, voldelig adfærd etc..)
- Frygt kan føre til en konstant stress tilstand - hyperopmærksomhed
- Tabu og skyld/skam i de dilemmaer man står i
- Isolationstendens og usikkerhed om man må bede om hjælp
- Et system, der opleves utilstrækkeligt
- Venner og familie, der ikke forstår, giver velmenende, men ubrugelige råd
- Selv ende i en undtagelsestilstand, udmattelse, symptomer svarende til belastningsreaktion/stress

HVAD KAN VI GØRE VED DET ?

IV: Debat

De sidste 30 års erfaringer med udsendelse af soldater og efterfølgende med veteraner. Hvad er vi gode til, og hvad skal vi blive bedre til? Hvor skal fokus være fremover?

- Mia Sadowa Vedtofte
- Louise Schwartz
- Anders Korsgaard
- Moderator: Torben Tranæs

FROKOST

VIVE